

Boendeplanering i praktiken

– en vägledning till statistiken

Boendeplanering i praktiken

- en vägledning till statistiken

Boverket juni 2005

Titel: Boendeplanering i praktiken - en vägledning till statistiken
Utgivare: Boverket, juni 2005
Upplaga: 1
Antal: 1 000
Tryck: Lenanders Grafiska AB
ISBN: 91-7147-871-X
Sökord: boendeplanering, bostadsförsörjning, beslutsunderlag, statistik, boende, befolkning, befolkningsprognoser, bostäder, bostadsbyggande, bostadsmarknaden.
Foto omslag: Mats Alm, Yollymedia

Publikationen kan beställas från:
Boverket, Publikationsservice, Box 534, 371 23 Karlskrona
Telefon: 0455-35 30 50
Fax: 0455-819 27
Webbplats: www.boverket.se

Boken finns som pdf på Boverkets webbplats. På begäran kan den också tas fram i andra alternativa format.

© Boverket 2005

Förord

Boendeplanering – eller bostadsförsörjningsplanering – handlar om att analysera och bedöma behovet av förändringar i bostadsbeståndet till följd av hur de sammanlagda kraven och önskemålen från olika delar av befolkningen förväntas utvecklas. Det gäller att i ett brett perspektiv och med olika tidshorisonter diskutera hur man på bästa sätt kan tillgodose invånarnas skiftande behov och önskemål när det gäller boendet under olika skeden i livet. Såväl omfattning och inriktning av nyproduktion som anpassningar av det befintliga beståndet kan behöva övervägas.

Ett bra underlag är avgörande för kvaliteten i planeringen. Att följa och analysera hur befolkningen förändras över tiden är en nyckelfråga men det handlar också om att inventera det nuvarande bostadsbeståndet och skaffa sig en bild av hur olika hushåll bor idag. Boverket driver ett projekt ”Planeringsstöd i boendeplaneringen” för att ta fram olika typer av stöd till kommunerna i deras arbete med boendeplaneringen. Den här rapporten är en del i detta projekt. Med denna skrift vill Boverket medverka till en större medvetenhet om betydelsen av goda beslutsunderlag och ge en praktisk vägledning till hur man kan arbeta med statistik för att få fram en del av dessa underlag.

Rapporten har tagits fram på Analysenheten av Annette Rydqvist samt Christina Johannesson (projektledare), Ulrika Benskjöld (projektsekreterare) och Ulrika Hägred. Ansvarig enhetschef är Martin Hedenmo.

Vi vill särskilt tacka de personer på kommuner och länsstyrelser samt andra aktörer som lämnat synpunkter på skriften. Vi hoppas på en fortsatt dialog och alla ni som använder denna skrift är varmt välkomna att höra av er till oss med synpunkter och tips.

Karlskrona juni 2005

Ulf Troedson
chef för samhällsbyggnadsdivisionen

Innehåll

God statistik ger bra beslutsunderlag	7
Kostnaden beror ofta på detaljeringsnivån	8
Så här kan du använda rapporten.....	9
Bostäder och bostadsbyggande	11
Stämmer utbud med efterfrågan?	11
Hur många bostäder har vi idag?	13
Vilka bostäder färdigställdes förra året?.....	15
Ökade antalet bostäder genom ombyggnad?.....	17
Rivningar på grund av uthyrningssvårigheter	18
Hur många bosätter sig i fritidshusområden?.....	19
Gör en bostadsinventering.....	20
Hur många är hemlösa?	21
Finns det för många tomma lägenheter?	22
Flyttkedjestudier.....	23
Beskriv befolkningen.....	25
Hur ska informationen presenteras?	25
Hur ser åldersfördelningen ut?.....	27
Hur förändras befolkningen?	27
Vilka flyttar till eller från kommunen?.....	28
Redovisa på delområdesnivå	29
Befolkningsprognoser	35
Tillgång till en prognos	35
Hur kan länsstyrelse och kommun samverka?.....	36
Delområdesprognoser ökar handlingsberedskapen	36
Vilken metod ska man välja?	37
Så här är en befolkningsprognos uppbyggd.....	39
En prognos för varje delområde	42
Vad vet vi om hushållen?	43
Förslag om lägenhetsregister	43
Vilka faktorer styr hushållsbildningen?	44
Hushållsbildningen har förändrats	44
Hur har bostadsstandarden utvecklats för hushållen?	45
Vad vet vi om trångboddheten idag?	46
Stora skillnader i utrymmesstandard	47
Hur många hushåll har kommunen?	50
Beräkna boendetätheten	51
Hushållsprognos med hjälp av hushållskvoter	52
Samla uppgifterna i områdesbeskrivningar.....	55

Kompletterande underlag.....	57
Enkelt att få en översikt.....	57
Hur ser arbetsmarknaden ut?.....	57
Var finns arbetsplatserna?	58
Studera pendlingen	59
Hur ser inkomsterna ut i kommunens olika delar?	60
Folkhälsa är ett brett område	60
Uppskatta behovet av parkeringsplatser	60
Ordlista	63
Bilaga 1	
Lag om kommunernas bostadsförsörjningsansvar.....	65
Bilaga 2	
Kommungruppsindelning	67
Bilaga 3	
Regionala indelningar	69
Bilaga 4	
Områdesfakta för Malmö stad	71
Bilaga 5	
Intressanta webbplatser	73

God statistik ger bra beslutsunderlag

Vi vill med den här skriften ge en vägledning till hur man kan arbeta med statistik för att få fram bra beslutsunderlag och därmed få en säkrare grund att stå på i planeringen. Vi vill belysa vilken statistik som finns och ge exempel på hur man kan använda den. Vi vill särskilt poängtera att det inte rör sig om en fullständig kartläggning av den information som finns att tillgå eller en fullständig översikt av statistiska metoder och tillvägagångssätt utan snarare ett urval exempel på hur man kan gå tillväga.

Bostadsförsörjningen har en grundläggande betydelse för människors välfärd och för kommunens möjligheter att utvecklas. Regeringen anser därför att bostadspolitiken bör få en mer framskjuten plats i den kommunala debatten. Varje kommun, inte bara tillväxtregionerna, behöver en väl genomtänkt strategi för hur bostadsbyggandet och boendet i olika delar av kommunen ska utvecklas och anpassas till nya värderingar.

Från och med den 1 januari 2001¹ gäller en lag som uttrycker kommunernas ansvar för bostadsförsörjningen. Enligt lagen ska varje kommun planera bostadsförsörjningen så att alla i kommunen kan leva i goda bostäder. "Goda bostäder" omfattar inte bara bostäderna i sig utan också boendemiljön. Det handlar inte bara om nyproduktion utan i hög grad också om insatser i de befintliga bostadsområdena. Den gäller alla invånares behov av bostäder men vissa grupper kan behöva uppmärksammas särskilt, t.ex. äldre och funktionshindrade eller ungdomar.

För att kunna åstadkomma detta måste man ha kunskap om kommunens bostadsmarknad, det vill säga om utbud och efterfrågan på bostäder. Grunden är att analysera om utbudet av bostäder stämmer med befolkningens behov och efterfrågan, den nuvarande befolkningen och den framtida. För att kunna känna till behoven måste man veta hur befolkningen är sammansatt och vad som är karakte-

1 Lag om kommunernas bostadsförsörjningsansvar SFS 2000:1383 med tillägg SFS 2002:104. Lagen finns återgiven i sin helhet i bilaga 1.

ristiskt för den egna kommunen. Man bör också ha en uppfattning om framtiden. Det här ställer naturligtvis krav på bra beslutsunderlag.

Kostnaden beror ofta på detaljeringsnivån

I planeringen använder man sig av information på olika redovisningsnivåer. Beroende på hur informationen ska användas krävs det uppgifter på olika nivåer, varav de vanligaste är:

- Kommun
- Församling
- Delområden i en kommun – ofta använder man sig av s.k. nyckelkodsområden²
- Fastighet.

Rent generellt kan man säga att det är mycket enkelt och ofta kostnadsfritt att få tillgång till statistisk information på kommunnivå. Även på församlingsnivå går det att få fram en hel del information gratis eller till en ringa kostnad. För att få tillgång till mer finfördelad statistik krävs det oftast en beställning och kostnaden blir högre.

På SCB:s webbplats finns väldigt mycket information, som är kostnadsfri. Här kan du välja att söka statistik efter ämne, t.ex. befolkning eller boende. Ännu mer uppgifter får Du tillgång till om Du väljer att gå in i den statistikdatabas som finns tillgänglig på webbplatsen. Där kan du även göra dina egna tabeller och få tillgång till långa tids-serier liksom uppgifter ur tidigare Folk- och bostadsräkningar (1960-1990). Det gör det möjligt att beskriva den egna kommunens utveckling över tiden.

Ett enkelt sätt att få en överskådlig bild av vilken statistik som finns tillgänglig för län, kommuner eller delar av kommuner får man genom att gå in på SCB:s regionala portal på webbplatsen, www.scb.se/Regionalt. Du når även statistiken via Specialingångar – Regioner och kommuner. Här kan man på ett enkelt sätt hitta regional statistik efter ämne, oavsett vilken statistikansvarig myndighet som publicerar statistiken. Det framgår också vilken statistik som är tillgänglig gratis via Internet samt vilken som kostar och kan tas fram som uppdrag.

Tips!

SCB anordnar regelbundet kurser för statistikanvändare, se under rubriken Kurser och Seminarier på SCB:s hemsida www.scb.se

2 Mer ingående information om nyckelkodsområden finns under rubriken "Hur många bor i olika delar av kommunen".

Så här kan du använda rapporten

Rapporten är tänkt att användas som en handbok att kunna gå tillbaka till vid behov. Tanken är att man ska kunna gå in på det ämne som är aktuellt för tillfället och få tips och idéer om hur man kan gå tillväga. Den är indelad i fyra avsnitt:

- Bostäder
- Befolkning
- Hushåll
- Kompletterande underlag

Vi är medvetna om att förutsättningarna är mycket olika i olika kommuner, beroende på behov, resurser och ambitionsnivå. För den som kanske är nyanställd eller aldrig har arbetat med dessa frågor vill vi ge några ingångar till var man kan börja leta efter information. Rapporten innehåller några grundläggande exempel på hur man med enkla medel kan beskriva sin kommun och göra en enkel presentation av kommunen. Vi har också tips på några mer avancerade sätt att arbeta som novisen kanske hoppar över men som förhoppningsvis kan tillföra den mer vane statistikanvändaren någonting.

Rapporten innehåller hänvisningar till var man kan hitta information. Vi är medvetna om att den här typen av information, med referenser till olika webbsidor, snabbt blir inaktuell. Hör gärna av dig till oss om du upptäcker något som blivit inaktuellt eller vill tipsa om något vi missat. E-post: boendeplanering@boverket.se.

Tips!

Ett sätt att öka sina kunskaper och få kontakter i andra kommuner är att gå med i KSP-föreningen för kommunal statistik och planering. Föreningen vill vara ett forum för personer som arbetar med statistik, utredning och planering i kommunal verksamhet och främja ett informations- och erfarenhetsutbyte mellan medlemmarna. För dig som vill veta mer kan kontakt tas via www.ksp.se eller genom styrelsen@ksp.se.

Bostäder och bostadsbyggande

Från och med den 1 januari 2001 gäller en lag som uttrycker kommunernas ansvar för bostadsförsörjningen³. Enligt lagen ska varje kommun planera bostadsförsörjningen så att alla i kommunen kan leva i goda bostäder. Regeringen framhåller också att medborgarna genom en väl fungerande bostadsförsörjningsplanering kan få bättre inflytande och överblick över boendesituationen i kommunen. Hur kommunerna ska bedriva sin bostadsförsörjningsplanering eller vad planeringen ska omfatta regleras inte närmare. Förutsättningarna varierar starkt och bostadsförsörjningsplaneringen måste anpassas efter situationen i den enskilda kommunen.

Bostadsförsörjningsfrågorna är så viktiga att de bör förankras väl i den lokala politiska debatten. Därför är det obligatoriskt att behandla dem i kommunfullmäktige. Men lagen reglerar inte på vilket sätt riktlinjerna ska redovisas och dokumenteras.

Stämmer utbud med efterfrågan?

För att kunna planera för bostadsförsörjningen behöver man ha kunskap om kommunens bostadsmarknad, dvs. om utbud och efterfrågan på bostäder. Grunden är att analysera om utbudet av bostäder stämmer med befolkningens behov och efterfrågan, den nuvarande befolkningen och den framtida. För att lyckas med planeringen är det därför en kärnpunkt att ha kunskaper om befolkningen. Ökar, minskar eller stagnerar den? Hur ser ålderssammansättningen ut? Vilka åldersgrupper ökar de närmaste åren? Vilken typ av bostäder efterfrågas i olika åldrar?

För att kunna bedöma behovet av bostäder behöver vi känna till hur hushållen ser ut, vilket varierar i olika åldrar. Vi vet att ungdomar och äldre bor ensamma i högre grad än medelålders. Åldersfördelningen påverkar hur hushållen ser ut och vilken typ av bostäder som

³ Lag om kommunernas bostadsförsörjningsansvar SFS 2000:1383 med tillägg SFS 2002:104. Lagen finns återgiven i sin helhet i bilaga 1.

efterfrågas. Boendeplanering kretsar med andra ord kring bostäder, befolkning och hushåll. Självklart har också hushållens ekonomi och värderingar betydelse för boendet.

Om hushållen ska kunna realisera sina bostadsönskemål måste det också finnas ett utbud av bostäder att tillgå. Man behöver känna till hur bostadsbeståndet är sammansatt. Många kommuner har uthyrda lägenheter i det befintliga beståndet, men det är inte säkert att dessa motsvarar de behov befolkningen har idag. Kanske stämmer inte det geografiska läget eller lägenhetsstorlekarna med efterfrågan. Det kan också råda brist på lägenheter som uppfyller tillgänglighetskraven. Har kommunen bostadsförmedling finns det mycket information att hämta där om vilken typ av bostäder som behövs och för vilka grupper.

Tips!

Boverket går i början av varje år ut med en enkät till samtliga kommuner med frågor som på olika sätt belyser läget på bostadsmarknaden och förväntat bostadsbyggande.

Bostadsmarknadsenkäten kan utgöra ett stöd i arbetet med att ta fram underlag för boendeplaneringen i den egna kommunen. Enkätsvaren kan bidra till att ge en bild av behoven på den lokala bostadsmarknaden. Genom att studera hur enkäten besvarats tidigare år går det också att följa hur efterfrågan på bostäder har utvecklats över tiden. Det kan vara ett bra sätt att ta tillvara det arbete med att besvara enkäten som kommunen lagt ner genom åren.

Eftersom samtliga kommuner besvarar enkäten finns det möjligheter att göra jämförelser med andra kommuner och regioner. Resultaten av enkäten publiceras i en årlig rapport samt på Boverkets hemsida. Flera länsstyrelser publicerar egna sammanställningar över bostadsmarknadsläget i det egna länet.

- se Boverkets webbplats, www.boverket.se
- se Länsstyrelsens webbplats, www.lst.se

Tips!

Ett sätt att få kunskap om det lokala utbudet och efterfrågan på bostäder är genom att tala med fastighetsägare, byggherrar och mäklare som är verksamma i kommunen.

Hur många bostäder har vi idag?

För att kunna veta om utbudet av bostäder motsvarar efterfrågan eller vilka bostäder som man behöver komplettera med måste man ha en bild av hur det befintliga bostadsbeståndet ser ut.

Den senaste fullständiga inventeringen av antalet bostäder i landet och kommunerna ägde rum i samband med FoB90. Bostadsbeståndet förändras hela tiden och för att veta hur många lägenheter som finns idag i kommunerna måste man känna till förändringarna, dvs. kunna följa vad som händer år från år.

Bostadsbeståndet förändras främst genom följande faktorer:

- Nybyggnad av bostäder
- Ombyggnad
- Rivningar
- Permanentning av fritidshus
- Permanentbostäder som övergår till fritidshus.

I SCB:s statistikdatabas finns statistik om boende, byggande och bebyggelse. Här finns statistik om nybyggnad av bostäder, ombyggnader och rivningar av flerbostadshus.

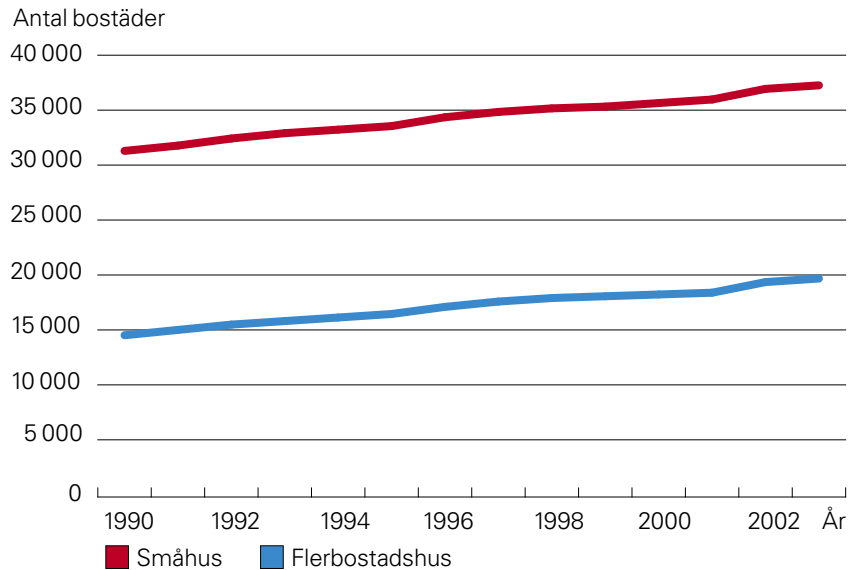
En form av förändring som hela tiden fortgår men inte kommer med i bostadsstatistiken är permanentbostäder som övergår till fritidsbostäder genom att ägaren flyttar eller avlider liksom det omvända fallet med permanentning av fritidsbostäder. De här omvandlingarna är svårare att kartlägga, men vi kommer att ge några tips om hur man kan följa permanentningen av fritidshus under rubriken "Hur många bosätter sig i fritidshusområden?" längre fram i kapitlet.

Tips!

Uppgifter om kalkylerat bostadsbestånd efter hustyp finns tillgängliga på SCB:s webbplats. Från SCB går det att beställa en framräkning av bostadsbeståndet efter upplåtelseform, ägarkategori, byggnadsperiod och lägenhetstyp. Beräkningen utgår från FoB90 och uppdateras med årligen rapporterade förändringar. Förändringarna är främst färdigställda nybyggnader av bostäder, ombyggda flerbostadshus och påbörjade rivningar samt fastighetsförsäljningar. Vad som inte ingår är permanentning av fritidshus och det motsatta fallet då permanentbostäder övergår till fritidshus samt rivningar av småhus. Följande diagram är framställt med hjälp av uppgifter hämtade från SCB:s webbplats.

Diagram 1

Diagrammet visar att det tillkommit en betydande mängd bostäder i Växjö kommun sedan 1990.

Det framräknade bostadsbeståndet i Växjö, 1990-2003

Källa: SCB:s webbplats, Boende, byggande och bebyggelse, Bostadsbestånd (kalkylerat).

Går det att få fram uppgifter om upplåtelseform och storlekar?

Bostadsbeståndet per kommun och hustyp går också att få efter ägarkategori, upplåtelseform, lägenhetstyp och ursprunglig byggnadsperiod. Det går däremot inte att kombinera variabler som t.ex. lägenhetstyp efter upplåtelseform. När det gäller upplåtelseformer och ägarkategori har SCB försökt ta hänsyn till ombildningar till t.ex. bostadsrättsföreningar.

Tips!
Statistik som
kan beställas

SCB:s statistikpaket BOSTADSPAK Bostadsbeståndet och dess förändringar. De variabler som bostadsbeståndet redovisas efter är upplåtelseform, ägarkategori, lägenhetstyp och byggnadsperiod.

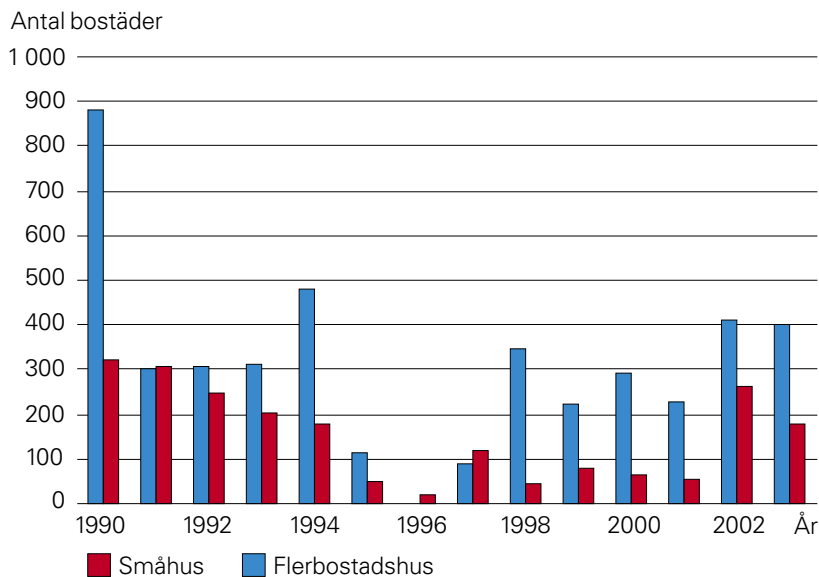
Vilka bostäder färdigställdes förra året?

I statistikdatabasen på SCB:s webbplats finns tabeller som visar antalet färdigställda bostäder i kommunerna från 1975 och framåt.

Diagram 2

Liksom i övriga delar av landet färdigställdes det många lägenheter i Västerås 1990. I mitten av 1990-talet ser vi en djup svacka. På senare år har bostadsbyggandet ökat igen, man är dock inte uppe på den höga nivå som gällde 1990.

Antal färdigställda bostäder per år efter hustyp i Västerås kommun 1990–2003

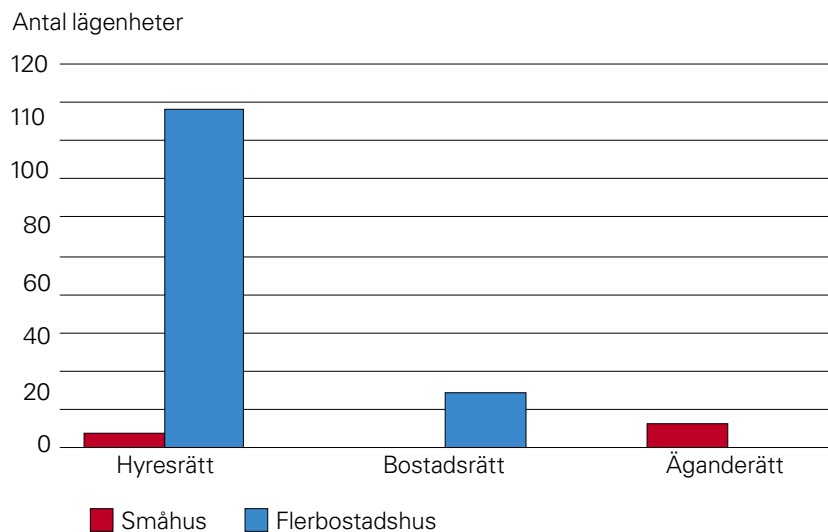
Källa: SCB:s webbplats, Statistikdatabasen, Boende, byggande och bebyggelse.

Hur många hyresrätter har tillkommit?

Ofta är det av intresse att veta hur de nybyggda lägenheterna fördelade sig på upplåtelseform. Denna uppgift finns inte tillgänglig på kommunnivå på SCB:s webbplats men kan beställas på såväl kommun- som delområdesnivå.

Diagram 3

I Kalmar kommun byggdes det i första hand hyresrätter i flerbostadshus under 2003. Endast 12 småhus med äganderätt rapporterades in. En siffra som, beroende på de omständigheter vi tar upp under rubriken "Osäkerheten har ökat", är underskattad.

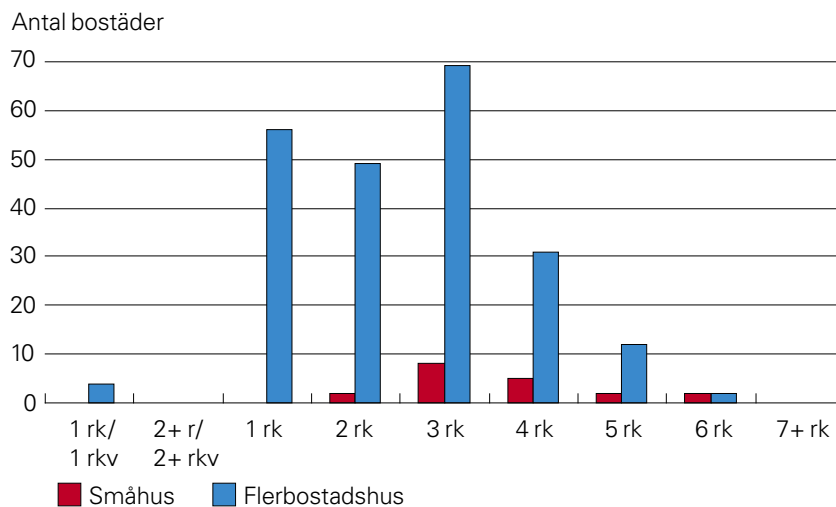
Färdigställda lägenheter i Kalmar kommun 2003 efter upplåtelseform

Källa: SCB, Boende, byggande och bebyggelse, Bostadsbyggnadsstatistiken.

Även uppgifter om antalet färdigställda lägenheter efter lägenhetstyp, dvs. antal rum, kan beställas från SCB.

Diagram 4

Diagrammet illustrerar fördelningen på olika lägenhetsstorlekar. I Kalmar producerades många 3-rumslägenheter under 2003.

Antalet nybyggda lägenheter i Kalmar 2003 efter lägenhetstyp

Källa: SCB, Boende, byggande och bebyggelse, Bostadsbyggnadsstatistiken.

Osäkerheten har ökat

Det är kommunerna själva som rapporterar in bostadsbyggnadsstatistiken. Man bör emellertid vara medveten om att det idag finns stora osäkerheter i statistiken. Sedan de statliga lånen försvann saknas det incitament för byggherren att skicka in slutbevis. Många småhus med äganderätt rapporteras därför inte in förrän långt efter

det att de i praktiken är både färdigställda och bebodda. Det här ger en eftersläpning i rapporteringen och resulterar i en underskattning av antalet bostäder. Eftersläpningens storlek anges i tabellerna. Som en följd av förändringarna i Plan- och bygglagen 1995 har många byggnadsnämnder fått minskade resurser. En av de viktigaste förändringarna var att kontrollansvaret lades helt och hållet på byggherren. Rapporteringen av projekten blir ibland försenad både vad avser påbörjande och färdigställande. Kommunerna är i regel beroende av de uppgifter som den bygglovssökande lämnar och ofullständiga eller felaktiga uppgifter kan inte alltid korrigeras av kommunen.

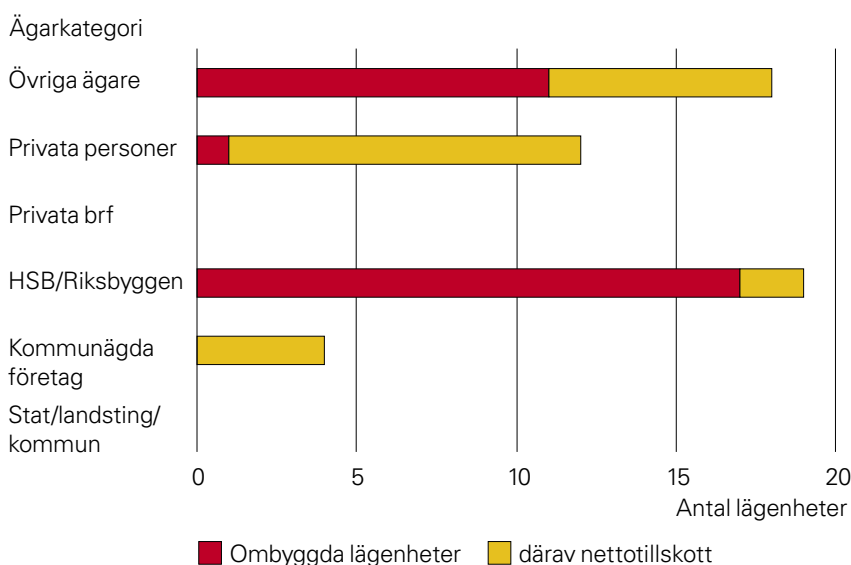
Ökade antalet bostäder genom ombyggnad?

Bostadsbyggnadsstatistiken omfattar även ombyggnad av lägenheter. Här framgår också nettotillskottet av lägenheter genom ombyggnad. I en del kommuner har ombyggnaderna av lägenheter under vissa år gett ett större tillskott till bostadsbeståndet än vad som tillkommit genom nybyggnad.

Diagram 5

Kalmar kommun fick ett nettotillskott om 17 lägenheter genom ombyggnad 2003.

Färdigställda lägenheter och lägenhetstillskott i ombyggda flerbostadshus i Kalmar 2003 efter ägarkategori

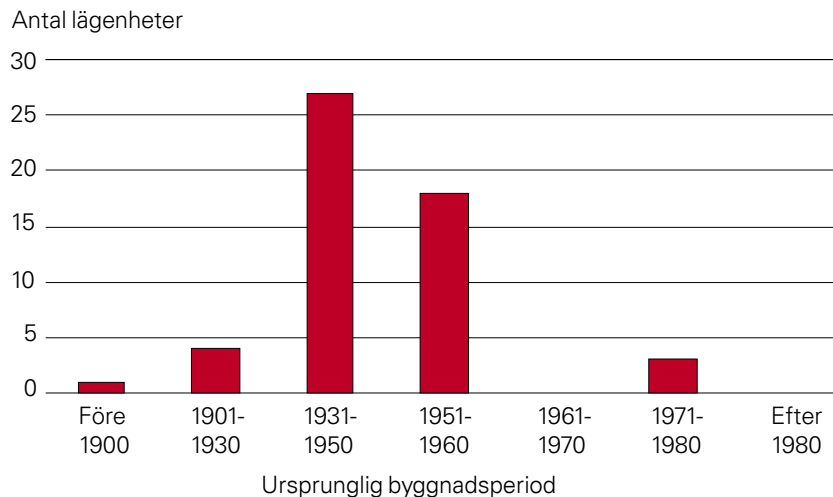
Källa: SCB, Boende, byggande och bebyggelse, Bostadsbyggnadsstatistik, Ombyggnad och rivning av flerbostadshus.

Man kan också ha nytta av att veta vilka årgångar det är som har byggts om.

Diagram 6

Av diagrammet framgår att ombyggnadsverksamheten var låg i Kalmar under 2003. Det var huvudsakligen lägenheter byggda 1931–1950 som byggdes om.

Ombyggda flerbostadshus i Kalmar kommun 2003 efter ursprunglig byggnadsperiod

Källa: SCB, Boende, byggande och bebyggelse, Bostadsbyggnadsstatistik, Ombyggnad och rivning av flerbostadshus.

Rivningar på grund av uthyrningssvårigheter

För att få en fullständig bild av förändringarna i bostadsbeståndet behövs också uppgifter om antalet rivna lägenheter under året. Den här statistiken finns endast tillgänglig per län eller storstadsområde på SCB:s webbplats. Tabellerna kan däremot beställas per kommun. Vi illustrerar här med antalet rivningar i riket exklusive storstadsområdena, under 2003. Bland storstadsområdena var det endast Göteborg som rev 21 lägenheter under 2003.

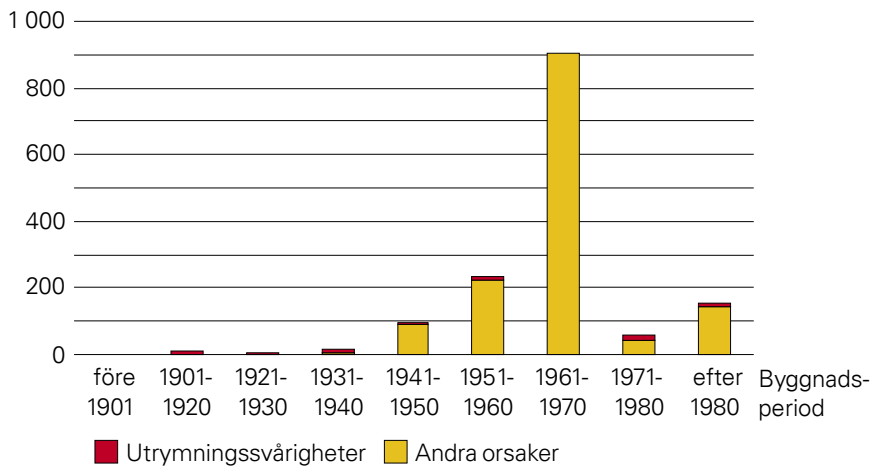
Observera att statistiken över rivningar endast omfattar flerbostadshus.

Diagram 7

Som framgår av diagrammet var det i första hand hus byggda under 1960-talet som revs under 2003. I drygt 95 procent av fallen revs husen på grund av uthyrningssvårigheter.

Rivningar i riket exklusive Storstockholm, Storgöteborg och Stormalmö 2003

Antal rivna lägenheter

Källa: SCB:s webbplats, Boende, byggande och bebyggelse, Ombyggnad och rivning av flerbostadshus.

I Boverkets bostadsmarknadsenkät besvarar kommunerna varje år frågor om uthyrningssvårigheter. Kommunerna uppger om det kan bli aktuellt att riva bostäder på grund av uthyrningssvårigheter under de närmaste två åren, och om så är fallet, hur många. Här finns också en följdfråga om när de bostäder som kan komma att rivas är byggda.

Tips!

Uppgifterna finns på:

- SCB:s webbplats, www.scb.se och
- Boverkets Bostadsmarknadsenkät, uppgifterna publiceras varje år i en rapport som kan hämtas hem från Boverkets webbplats, www.boverket.se

Hur många bosätter sig i fritidshusområden?

Genom att använda sig av folkbokföringsregistret går det att söka sig fram till hur många som är bosatta i kommunens fritidshusområden. Ett sätt att underlätta det här arbetet är att använda sig av GIS, en kombination av kartor och tabellinformation. Genom att koppla samman information ur Skatteverkets folkbokföringsregister med Lantmäteriets fastighetsregister går det att få fram vilka fastigheter som har folkbokförd befolkning. Fastighetsbeteckningen är lämplig att använda som gemensam nämnare. Genom att sammankoppla dessa register går det dessutom att få fram hur många som bor på varje fastighet, samt deras ålder och kön.

Två kommuner som använt sig av detta sätt att arbeta är **Värmdö** och **Nyköping**. Det finns många tekniska lösningar för att koppla samman fastighetsregistret med folkbokföringsregistret. I Nyköpings

VÄRT ATT TÄNKA PÅ...

För att skydda den personliga integriteten bör man avidentifiera uppgifter som hämtas ur kommuninvånarregistret. De enda uppgifter man behöver för att arbeta vidare i en GIS-applikation är egentligen uppgifterna om kön, ålder och fastighetsbeteckning.

kommun använder man sig av TietoEnators befolkningsregister KIR samt Arcview. Värmdö kommun använder en applikation som heter SolenFolk, som används för att presentera folkbokföringen, och GIS-programmet MapInfo.

För att kunna följa utvecklingen och få ett begrepp om permanentningstakten har Värmdö kommun bildat en tidsserie genom att spara uppgifterna år från år i en databas. Idag har kommunen uppgifter om antalet boende per fastighet sedan 1999 vilket gör att det går att följa utvecklingen från 1999 och framåt. Informationen kan sedan analyseras i GIS-programmet med lantmäteriets digitala fastighetskarta som bakgrundskarta.

Nyköpings kommun har genom att koppla samman dessa register kunnat se att de har fritidshusområden med många mantalsskrivna pensionärer respektive områden med många barnfamiljer. En brist är att det finns folk som mantalsskriver sig i t.ex. sommarstugan för att få större reseavdrag. I Nyköping har man dock bedömt det som en relativt liten felkälla. Nyköpings kommun har även anpassat sin nyckelkodsområdesindelning för att på ett enkel sätt kunna följa utvecklingen i sina fritidshusområden. Det här tar vi upp i kapitlet "Befolkning idag" under rubriken "Går det att välja hur man vill dela in kommunen".

Gör en bostadsinventering

En framräkning av bostadsbeståndet per kommun kan som tidigare nämnts beställas från SCB. Uppgiften finns däremot inte tillgänglig på delområden.

Värmdö kommun är en av de kommuner som på egen hand gjort en bostadsinventering. Beslutet bottnade i ett behov av att undersöka hur bosättningsmönstret i kommunen verkligen såg ut, det vill säga en form av uppföljning av tidigare antaganden. Kommunen är mycket expansiv och har ett stort utbud av fritidshus. Från kommunens sida upplevde man ett behov av att se hur omfattande permanentningen av fritidshus var.

För att få fram information om antalet bostäder och bostadstyper hämtade man information ur Lantmäteriets fastighetsregister. Vidare använde man sig av fastighetsregistrets typkoder för att få information om vilken typ av bostäder det rörde sig om. På det här sättet får man lätt fram information om antalet lägenheter i småhus, men för att få reda på antalet lägenheter i flerfamiljshus krävdes det ytterligare arbete. I Värmdö kommun tog handläggaren kontakt med fastighetsägarna (det finns endast tre stora ägare i kommunen). Vad gäller bostadsrättsområden har man i adressregistret tagit fram de aktuella adresserna och kontaktat Posten som då kunnat uppge hur många hushåll man delar ut post till. På det här sättet har Värmdö kommun kunnat få fram uppgifter om antalet hushåll i kommunens olika delområden.

Ett resultat av inventeringen var att man fick kännedom om att det var i detaljplanelagda områden som de största inflyttningarna skett – inte i fritidshusområdena, vilket man tidigare trott.

Att arbeta på det här sättet med statistiken kräver kunskaper om GIS samt vana vid att arbeta med kartor och register.

Hur många är hemlösa?

Den som har goda ekonomiska och sociala resurser och ett utvecklat kontaktnät har normalt sett inga större svårigheter att själv skaffa sig ett adekvat boende. Men det bostadspolitiska målet att ”alla ska ges förutsättningar att leva i goda bostäder, till rimliga kostnader” syftar till att lyfta fram bostadspolitikens ansvar för dem som inte har det så väl förspänt. Här handlar det framför allt om människor som är i behov av samhällets stöd för att kunna skaffa sig en bostad.

Det är svårt att få ett samlat grepp kring hemlöshetens omfattning och utveckling. Socialstyrelsen har genomfört två nationella inventeringar av antalet hemlösa i Sverige, 1993 och 1999. Enligt Socialstyrelsens kartläggning 1999 uppgick antalet inrapporterade hemlösa vid denna tidpunkt till ca 8 400 i hela landet. Undersökningarna är inte direkt jämförbara då såväl definitionen av hemlösa som undersökningsmetodiken har förändrats mellan mättillfällena.

Hemlöshetskommittén betonade vikten av regelbundet återkommande nationella kartläggningar, bl.a. för att kunna följa utvecklingen över tid. De har också en viktig roll för planering både nationellt och lokalt. Socialstyrelsen har fått i uppdrag att kartlägga hemlösheten nationellt 2005 och 2007.

Hemlöshet är ett komplext problem som kräver samverkan mellan olika förvaltningar i en kommun. Hemlöshetskommittén har särskilt belyst vräkningars betydelse för uppkomsten av hemlöshet och föreslagit olika insatser för att förhindra vräkningar – t.ex. ett nära samarbete mellan socialtjänst och bostadsföretag. I samband med Socialstyrelsens uppföljning av psykiatrireformen beskrevs också förekomsten av vräkningar i landet. Erfarenheter från Socialstyrelsens hemlöshetsprojekt 2002–2004 tyder på att det mest effektiva är att satsa på förebyggande insatser för att undvika vräkningar och att stötta personer i deras bostäder.

De hemlösa är ofta människor i mer eller mindre socialt utsatta situationer, som på olika sätt behöver stöd för att förändra sin situation, inte enbart utifrån sitt boende. Men i en hel del kommuner menar man att en relativt stor del av dem som numera är hemlösa troligtvis inte hade varit i behov socialtjänstens insatser om bostadsmarknaden varit mera gynnsam.

Tips!
Statistik som
kan beställas

- Hemlöshetsprojektet – Delrapport 2 mars 2005
- Dokumentation av Socialstyrelsens arbetskonferens om hemlöshet 6–7 maj 2004.

Publikationerna finns även tillgänglig som pdf-fil på Socialstyrelsens webbplats www.socialstyrelsen.se

Finns det för många tomma lägenheter?

Vid en kartläggning av bostadsbeståndet i kommunen är det av intresse att känna till huruvida kommunen har ett överskott av lägenheter och om så är fallet hur detta överskott ser ut. Är det i första hand stora eller små lägenheter som är svåra att hyra ut?

Uppgifter om antalet lediga lägenheter i flerbostadshus finns tillgängliga på SCB:s webbplats, men redovisas här endast på följande nivåer:

Region

- Storstockholm
- Storgöteborg
- Övriga kommuner med > 75 000 invånare
- Övriga kommuner < 75 000 invånare.

För allmännyttan publiceras uppgifter om tomma lägenheter kommunvis en gång om året i rapportserien ”BO 35 Outhyrda bostadslägenheter i flerbostadshus”. Mättdpunkten är den 1 september.

Men uppgifterna hämtas från de allmännyttiga bostadsföretagen och om man bara är ute efter förhållandena i den egna kommunen är det normalt sett enklare att vända sig direkt till bostadsföretagen.

Boverkets bostadsmarknadsenkät innehåller ett avsnitt om uthyrningssvårigheter. Kommunerna lämnar här uppgifter om antalet tomma lägenheter i allmännyttan den 1 januari varje år. Kommunerna redovisar även hur många lägenheter som ”ligger i malpåse” på grund av uthyrningssvårigheter och om det kan bli aktuellt att riva bostäder på grund av uthyrningssvårigheter under de närmaste två åren.

Tips!

Var hittar jag uppgifterna?

- SCB:s Statistiska Meddelanden BO 35, Outhyrda bostadslägenheter i flerbostadshus.
- Boverkets bostadsmarknadsenkät, uppgifterna publiceras varje år i en rapport som kan hämtas hem från verkets webbplats www.boverket.se
- Kommunens allmännyttiga bostadsföretag.

Behövs det lediga lägenheter?

En diskussion som uppstår när man behandlar den här frågan är hur hög andel lediga lägenheter som behövs i en kommun för att bostadsmarknaden ska fungera på ett bra sätt. Hushållen bör ju ha möjlighet att flytta vid förändrade behov. Någonstans mellan ett och tre procent av lägenheterna i flerbostadshus bör vara lediga för att medge omflyttningen.

Flyttkedjestudier

Vilka blir effekterna på bostadsmarknaden när man bygger bostäder? Vilka bostäder blir vakanta som ett resultat av nyproduktionen? Har storleken på de nybyggda bostäderna någon betydelse för vilka bostäder som frigörs?

Den som väljer att flytta till en ny bostad lämnar efter sig en annan som i sin tur blir ledig för ett nytt hushåll att flytta in i. En nyproducerad lägenhet ger med andra ord kedjeeffekter som fortplantar sig i det befintliga bostadsbeståndet. För att få klarhet i det här mönstret har flera kommuner låtit göra s.k. flyttkedjestudier.

I Örebro har ÖrebroBostäder AB genomfört en studie i samråd med Örebro universitet under våren 2003. I rapporten konstaterar man bl.a. följande:

”Studier av vakanskedjor har olika förutsättningar beroende på var de utförs. I områden med bostadsbrist råder andra förhållanden än i en ort där bostäder rivs. Att i separata studier kartlägga situationen på varje ort kan därför vara nödvändigt för att få en tillfredställande bild av det rådande läget. (”Vakanskedjor”, ÖrebroBostäder AB i samråd med Örebro universitet våren 2003).”

I Örebroundersökningen fann man att vakanskedjorna har en genomsnittlig längd på 3,8 flyttningar. Man fann också att det i genomsnitt skapades ytterligare en vakans per nyproducerad större bostad än per nyproducerad mindre. Det framgick däremot inte några tydliga skillnader på vakanskedjornas längd mellan olika upplåtelseformer.

Västerås kommun har anlitat en konsult för att göra en studie ”Flyttkedjor i Västerås” i juni 2003. I Västerås har man funnit att produktionen av bostadsrätter och hyresrätter i dyra sjönära läge ger generellt sett längre kedjor än byggandet av hyresrätter i andra lägen. Att bygga större och dyrare ger alltså längre kedjor. Även erfarenheter från andra studier visar att större bostäder generellt ger upphov till längre flyttkedjor.

Det finns emellertid invändningar emot att enbart inrikta sig på långa kedjelängder. En lång kedjelängd är ingen garanti för att man når de hushåll som har störst behov av förbättrade boendeförhållanden. Tvärtom, beror korta vakanskedjor ofta på att man har byggt bostäder för dem som inte redan har en bostad, t.ex. ungdomar som flyttar från föräldrahemmet till den första egna bostaden.

Även om exklusiva lägenheter skapar långa vakanskedjor är det inte säkert att dessa bostäder når de grupper som bäst behöver ett bättre boende. Det kan behövas en riktad nyproduktion för att vara säker på att grupper som är svaga på bostadsmarknaden får en möjlighet att förbättra sina boendeförhållanden.

Beskriv befolkningen

För att kunna föra en diskussion om vilken typ av bostäder som behövs och efterfrågas behöver vi veta vilka som redan bor i kommunen och vilka som flyttar in respektive ut. Vilka åldersgrupper kommer att öka de närmaste åren? Behöver vi bygga för vissa befolkningsgrupper? Är det i första hand små, billiga lägenheter för ungdomar som behövs eller rymliga, gärna marknära boenden för barnfamiljer eller lägenheter som kan attrahera en växande skara 50+? Frågor som behöver besvaras är bland annat:

VÄRT ATT TÄNKA PÅ...

”Det finns tre slags lögn: det finns lögn, förbannad lögn och så finns det statistik.”

Mark Twain

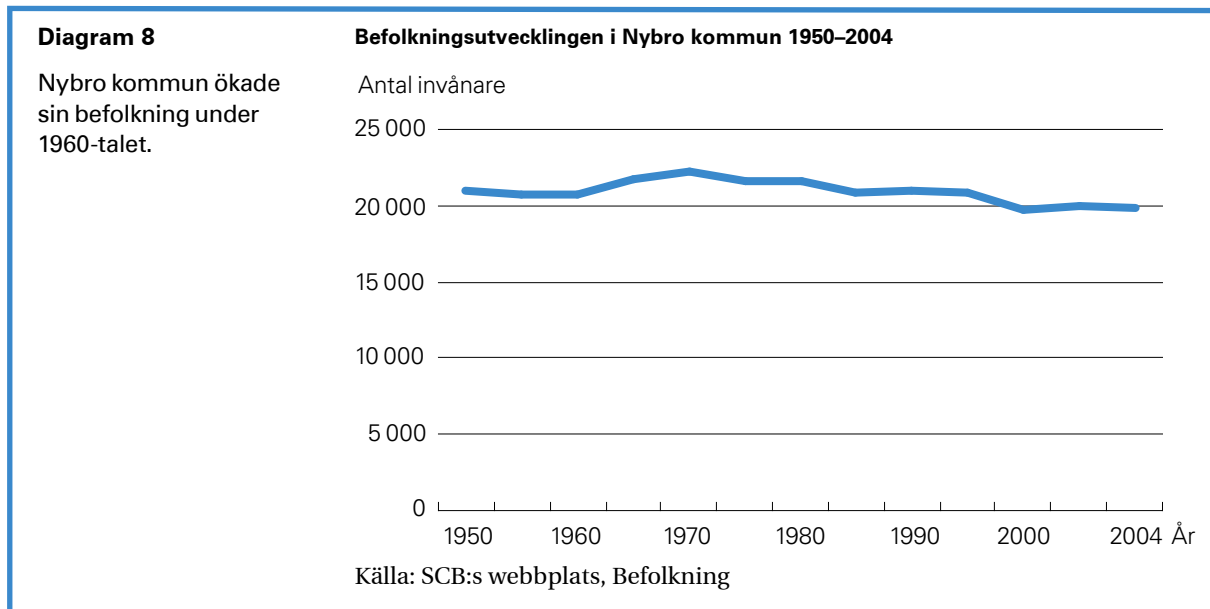
Hur man väljer att presentera information beror ofta på syftet med presentationen. Ibland går det helt enkelt inte att se den företeelse man vill åskådliggöra om inte skalan bryts eftersom den aktuella förändringen är marginell i förhållande till den totala nivån.

- Hur ser vår befolkning ut?
- Vad är karakteristiskt för just vår kommun?
- Har vi många barn och ungdomar?
- Vilka flyttar in till och vilka flyttar ut från kommunen?
- Hur kommer åldersstrukturen att förändras de närmaste åren, ökar t.ex. antalet äldre?

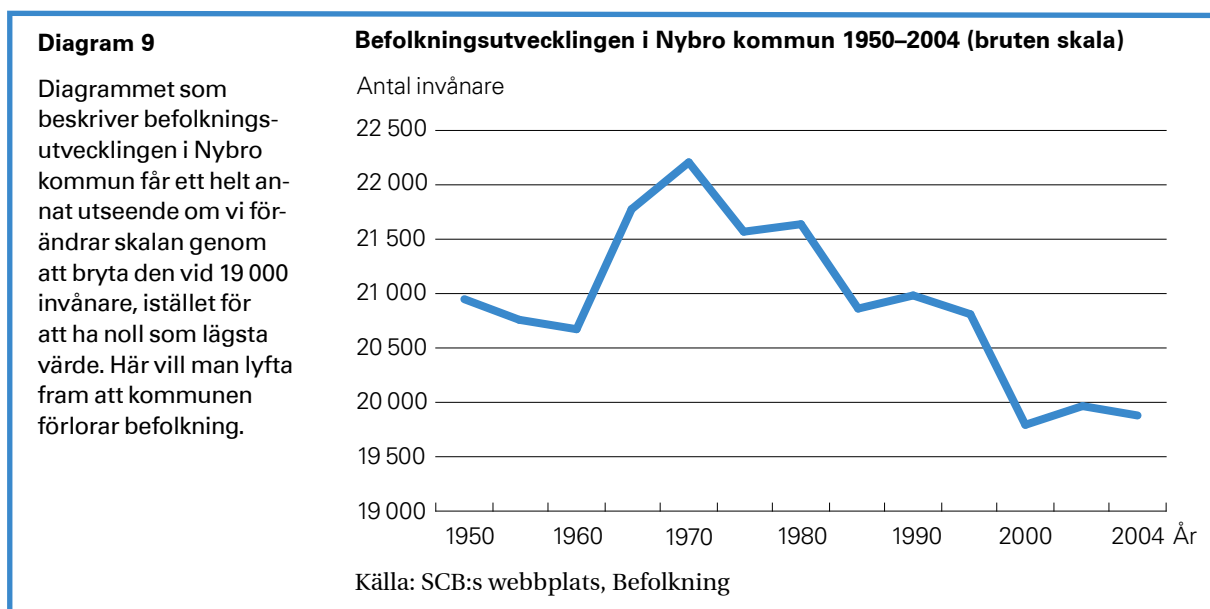
Hur ska informationen presenteras?

När man tar fram beslutsunderlag är det alltid bra att tänka igenom vad informationen ska användas till. Vilken målgrupp har man och på vilket sätt ska informationen presenteras? Är det i första hand avsett för egna analyser? Ska materialet presenteras vid ett informellt möte eller inför en stor åhörarskara? Ska det läggas ut på kommunens hemsida eller publiceras i tryckt form?

Diagram 8 beskriver befolkningsutvecklingen i Nybro kommun. Det är framställt med hjälp av uppgifter hämtade från SCB:s webbplats. Diagram 9 beskriver exakt samma utveckling som diagram 8 men ger ett helt annat intryck vilket beror på den brutna skalan.

I ett stapeldiagram bör man alltid låta skalan börja på noll, då stapelns yta annars ger missvisande information om de statistiska uppgifterna. I ett linjediagram med t.ex. tidsserier kan man låta y-skalan börja på lämplig nivå⁴.

⁴ För den som vill lära sig mer om att skapa diagram, se SCB-publikationen "Statistikens bilder – att skapa diagram" (1994).

Hur ser åldersfördelningen ut?

Bor det många barn och ungdomar i kommunen eller är andelen äldre hög? Hur skiljer sig åldersstrukturen från riket?

I den kommunala planeringen är det ofta inte den totala befolkningen utan befolkningen i skilda åldersklasser som är mest intressant. En mycker stor del av kommunernas verksamheter vänder sig till befolkningen inom avgränsade åldersgrupper, t.ex. barnomsorg, skola och äldreomsorg. Eftersom goda boendemiljöer förutsätter att det finns tillgång till denna service är naturligtvis åldersfördelningen en mycket viktig faktor i boendeplaneringen.

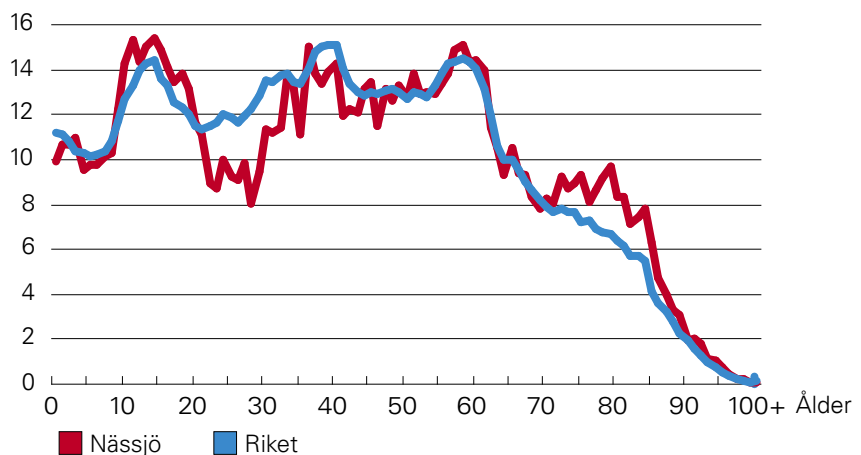
Det här illustrerar vi genom att hämta uppgifter om befolkningen i ettårsklasser från SCB:s statistikdatabas. För att bli jämförbara med åldersfördelningen i riket har uppgifterna omvandlats till relativa tal, här har vi använt antal personer i respektive ålder per tusen invånare.

Diagram 9

Diagrammet illustrerar åldersfördelningen i Nässjö kommun 2004. Vi ser att Nässjö kommun har färre förskolebarn än riket men en högre andel barn och ungdomar i åldrarna mellan 9 till 20 år. Andelen invånare i åldrarna 21 till 50 år är däremot lägre än riket. Andelen äldre är betydligt högre än riket, i synnerhet gruppen 70 till 85 år.

Folkmängd efter ålder i Nässjö kommun och riket 2004

Antal personer i resp. ålder per tusen invånare

Källa: SCB:s webbplats, Statistikdatabasen, Befolkning

VÄRT ATT TÄNKA PÅ...

På grund av eftersläpning av inrapporteringen från lokala skattemyndigheten överensstämmer inte uppgifterna i KIR och månadsstatistiken exakt med de officiella uppgifterna per kvartal och år, där dessa uppgifter inväntas.

Hur förändras befolkningen?

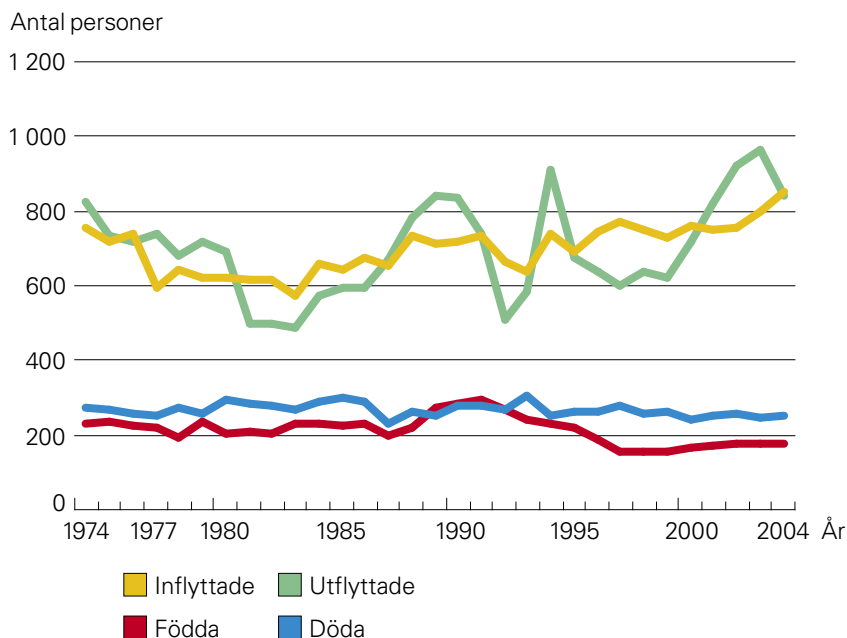
En kommuns befolkning är inte något statiskt, den förändras hela tiden. Varje dag sker förändringar genom att några föds, några dör, och några flyttar in eller ut. Vi kan följa dessa förändringar på olika sätt, men i stort sett all befolkningsstatistik har folkbokföringen som grund. SCB publicerar uppgifter om befolkningsförändringar per kvartal, halvår och helår. Uppgifterna per helår finns tillgängliga i statistikdatabasen på SCB:s webbplats. Det går numera även att beställa månadsstatistik per kommun. Genom TietoEnators kommuninvånarregister (KIR) går det att följa förändringarna varje vecka.

Med hjälp av uppgifter från SCB:s webbplats har vi här skapat ett diagram som illustrerar befolkningsförändringarna i Nybro kommun 1974–2004.

Diagram 11

Nybro kommun har under hela perioden, utom under "baby-boom-åren" 1989–1991, förlorat befolkning genom att antalet döda överstiger antalet födda. Det här beror till största delen på att kommunen har en hög andel äldre. Personer i de fertila åldrarna räcker helt enkelt inte till för att uppväga den stora andelen äldre i kommunen. För att befolkningen ska öka krävs ett överskott i flyttningsutbytet som överstiger födelseunderskottet.

Befolkningsförändringar i Nybro 1974–2004

Källa: SCB:s webbplats, Statistikdatabasen, Befolkning

VÄRT ATT TÄNKA PÅ...

Bostadsbrist förknippas vanligen med ökande befolkning. Men erfarenheten har visat att även om en kommuns befolkning minskar kan det råda brist på bostäder. Det kan t.ex. vara så att många ungdomar flyttar hemifrån och lämnar kommunen utan att det för den skull blir någon bostad ledig. När bostäder övergår till fritidshus kommer det inte heller ut några bostäder på marknaden, trots att den folkbokförda befolkningen minskar.

Vilka flyttar till eller från kommunen?

Efterfrågan på bostadsmarknaden i en kommun eller i en region är i hög grad beroende av befolkningsutvecklingen och av befolkningens ålderssammansättning. I bostadsförsörjningssammanhang är det i synnerhet viktigt att studera flyttningsrörelserna eftersom dessa på ett direkt sätt påverkar efterfrågan på bostäder.

I vilka åldrar befinner sig de som flyttar till eller från kommunen? Attraherar kommunen ungdomar, förvärvsarbetande, barnfamiljer, medelålders eller kanske pensionärer? En kommun som årligen får en ökning av antalet ungdomar i åldrarna 19 till 23 år behöver ett annorlunda utbud av bostäder än en kommun som får en ökning av antalet barnfamiljer. Att få kunskap om vilka som flyttar till och från den egna kommunen är av stort intresse.

Skillnaden mellan antalet inflyttare och antalet utflyttare är oftast litet i förhållande till folkmängden i en kommun. Det finns en stark samvariation mellan antalet inflyttare till en kommun och antalet utflyttare från kommunen. Stora strömmar av inflyttare sammanfaller oftast med stora strömmar av utflyttare. Det är avgörande för den framtida befolkningsutvecklingen om åldersstrukturen skiljer sig åt mellan in- och utflyttarna.

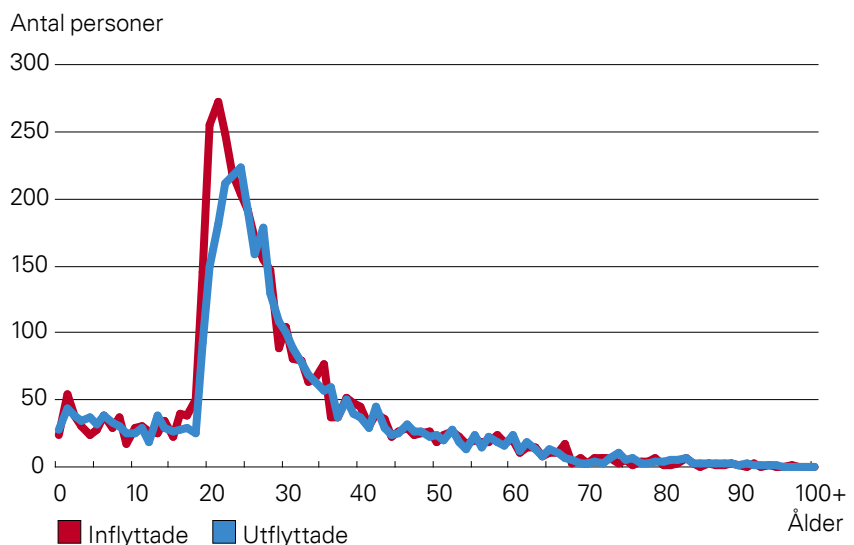
Uppgifter om åldersfördelningen på in- och utflyttare till kommunerna kan man hämta kostnadsfritt ur statistikdatabaserna på SCB:s webbplats.

Det är också intressant att få kännedom om det rådande mönstret för omflyttningarna inom landet. SCB publicerade 2003 en studie av flyttströmmarna i Sverige⁵. I studien har åldersstrukturen för in- och utflyttarna studerats för att särskilja grupper av kommuner med likartade mönster.

Diagram 12

Av diagrammet framgår att de båda kurvorna följer varandra förvånansvärt väl, såväl in- som utflyttare är i allmänhet unga. De som flyttar in i kommunen är i genomsnitt något yngre än de som flyttar ut. En förklaring är att många ungdomar flyttar till Gävle för att studera vid högskolan. Efter avslutad utbildning söker många sig vidare till andra orter.

In- och utflyttning till Gävle kommun 2004 efter ålder

Källa: SCB:s webbplats, Befolkning

Tips! Statistik som kan beställas

- BEFPAK Befolkningsförändringar, ger information om förändringar i befolkningen.

Redovisa på delområdesnivå

I den kommunala planeringen behöver man ofta underlag med en finare geografisk indelning än kommun och församling

Det finns en hel mängd uppgifter på delområdesnivå som kan beställas från SCB. Under rubriken "Specialingångar", "Regionalt" på SCB:s webbplats framgår vilken information som kan beställas på delområdesnivå.

⁵ Flyttströmmar i Sverige 1999-2001, Demografiska rapporter 2003:2, Statistiska centralbyrån 2003.

VÄRT ATT TÄNKA PÅ...

Genom att använda sig av nyckelkodssystemet går det att skräddarsy områden efter de egna behoven. Det är fullt möjligt att göra geografiska avgränsningar efter t.ex. typ av bebyggelse, byggår eller naturmiljö.

Välj indelning själv!

Nyckelkodsystemet (NYKO) är ett hjälpmedel för att redovisa statistik för delområden inom en kommun. Att nyckelkoda är att dela in kommunen i ett valfritt antal mindre områden.

Det är kommunerna själva som äger delområdesindelningen, dvs. som bestämmer hur avgränsningen ska göras, vilka fastigheter som ska ingå, hur stora områdena ska vara, hur många nivåer som ska utnyttjas (maximalt 6) etc. Det här öppnar stora möjligheter för kommunerna att få tillgång till statistik efter den geografiska indelning som passar den egna kommunens behov.

Ingen annan kan beställa uppgifter från SCB på nyckelkodsnivå, bara kommunen själv, om inte kommunen först gett sitt medgivande.

Fastigheterna utgör grunden i nyckelkodssystemet. Fastighetsbeteckningen fungerar som en nyckel mellan områdesindelningen och befolkningsregistret. Varje individ i folkbokföringsregistret är knuten till en viss fastighet. Fastigheterna förs sedan samman till de delområden kommunen konstruerat.

Nyckelkodsystemet är hierarkiskt uppbyggt, dvs. de minsta områdena, som bildas av en eller flera fastigheter förs samman till allt större områden. Det gör att kommunen kan få statistik på en redovisningsnivå som är anpassad till planeringssituationen. Man kan också lägga samman valfria områden till nya områden genom att bilda s.k. "summeringsregister".

Tips!

I Nyköpings kommun har man valt att låta alla fritidshusområden med mer än 50 fastigheter bilda egna nyckelkodsområden, vilket innebär att man på ett enkelt sätt kan följa permanentningen av fritidshus i kommunen.

Exempel på indelningar som kan göras med hjälp av summeringsregister är bl.a. skolornas upptagningsområden, äldreomsorgens områdesindelning och valdistriktsindelning.

Befolkning per nyckelkodsområden och i ettårsklasser resulterar snabbt i stora informationsmängder som lätt kan kännas ohanterliga. Det finns flera olika sätt att lösa detta. Programmet Demografen från TietoEnator är ett exempel på ett hjälpmedel som kan underlätta hanteringen.

**Tips!
Statistik som
kan beställas**

- SCB:s statistikpaket BEFPAK Folkmängd redovisar uppgifter om befolkningens storlek och sammansättning.

Till kommunerna levereras all statistik ur paketet via den områdesstatistiska databasen, OSDB.

Jämför med andra kommuner

Ofta är det av intresse att jämföra den egna kommunen och dess utveckling med utvecklingen i riket. Men ibland ger det mer att jämföra med grannkommunerna eller med liknande kommuner. På SCB:s webbplats går det i de flesta fall att hämta hem uppgifter om samtliga kommuner i landet, vilket gör det möjligt att själv göra de jämförelser man önskar.

Sveriges Kommuner och Landsting har en omfattande databas tillgänglig på sin webbplats "skl.se". Välj rubriken "Verksamheter" och gå in på "Statistik & nyckeltal". Databasen innehåller främst uppgifter om de kommunala verksamheterna men även en del befolkningsuppgifter.

Under rubriken "Databaser" hittar du statistikdatabasen "WebOr – Sveriges Kommuner och Landstings nyckeltal på webben" som innehåller nyckeltal i tidsserier och är speciellt lämpad om man vill göra jämförelser med andra kommuner, t.ex. i det egna länet, eller lika stora kommuner. Man kan också välja ut liknande kommuner vad gäller verksamheter som barnomsorg, grundskola, gymnasieskola och äldreomsorg. Modellen söker då ut sju kommuner som för det aktuella verksamhetsområdet liknar den valda kommunen.

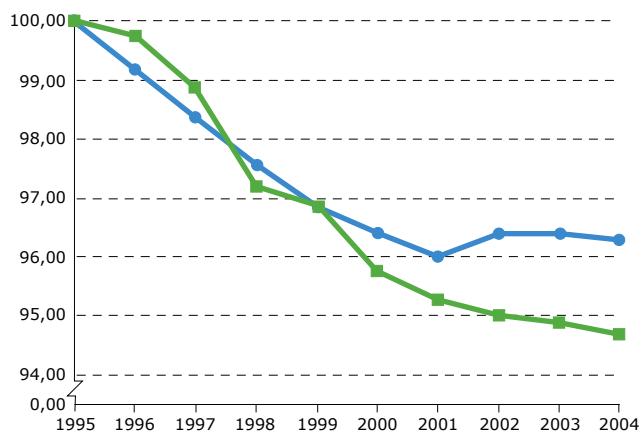
Här kan man också utgå från Sveriges kommuner och Landstings kommungruppsindelning, som är tänkt att användas vid analyser, jämförelser och redovisning. Den delar in Sveriges kommuner i nio grupper efter strukturella egenskaper som t.ex. befolkningsstorlek och näringslivsstruktur. Mer information om kommungruppsindelningen hittar du i bilaga 2.

En av fördelarna med WebOr är att du inte behöver göra diagrammen själv. Tillsammans med värdena illustreras tabelluttaget automatiskt med ett diagram.

Vi har här valt att studera befolkningsutvecklingen i Tidaholms kommun genom att via index göra jämförelser med utvecklingen i andra kommuner. Vi har använt oss av några av de indelningar som finns i WebOr. Kommunerna är valda utifrån befolkningsstorlek, kommungrupp samt geografiskt läge (länet). På webbplatsen är det enkelt att se vilka kommuner som ingår i respektive grupp.

Diagram 13

Som framgår av diagrammet har Tidaholm (12 543 invånare 2004), de senaste två åren haft en något sämre befolkningsutveckling än övriga kommuner i samma storleksklass, 10 000–14 999 invånare.

Befolkningsutveckling i Tidaholms kommun jämfört med utvecklingen i övriga kommuner inom samma storleksklass 1995–2004 (Index 1995=100)

Tabellen visar utvecklingen i procent av 1995 års befolkning.

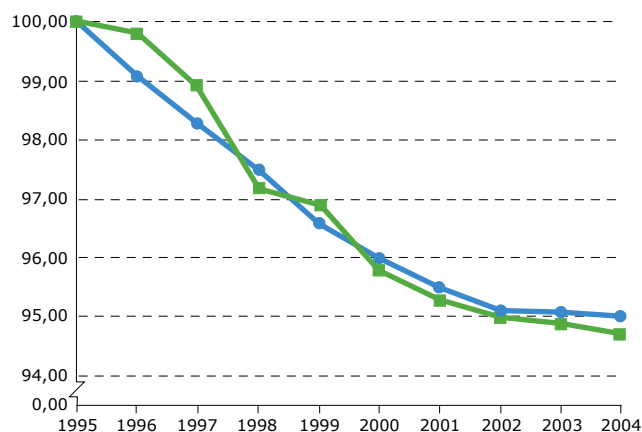
Kommuner	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
10 000–14 999 invånare	100	99	98	98	97	96	96	96	96	96
Tidaholm	100	100	99	97	97	95	95	95	95	95

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting, Statistik och Nyckeltal, WebOr, Befolkning.

Exemplet Tidaholm tillhör gruppen industrikommuner. Vi kan i exemplet nedan se hur befolkningsutvecklingen i Tidaholm förhåller sig till övriga industrikommuner.

Diagram 14

Av diagrammet och tabellen framgår att Tidaholm relativt väl följer befolkningsutvecklingen i gruppen industrikommuner.

Befolkningsutvecklingen i Tidaholm och i gruppen industrikommuner 1995–2004 (Index 1995 = 100)

Tabellen visar utvecklingen i procent av 1995 års befolkning.

Kommuner	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Industrikommuner	100,0	99,1	98,3	97,5	96,6	96,0	95,5	95,1	95,1	95,0
Tidaholm	100,0	99,8	98,9	97,2	96,9	95,8	95,3	95,0	94,9	94,7

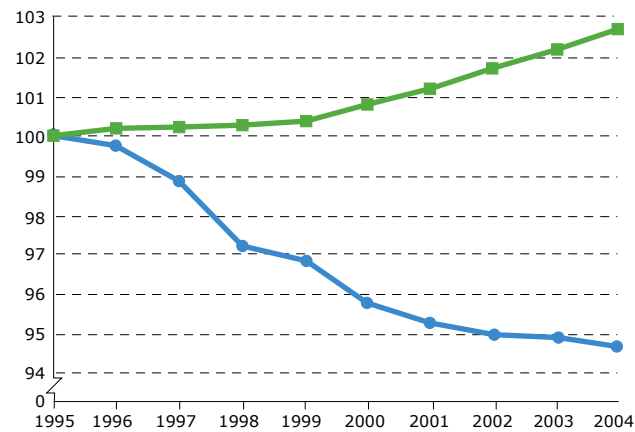
Källa: Sveriges Kommuner och Landsting, Statistik och Nyckeltal, WebOr, Befolkning.

Hur förhåller sig då Tidaholm till länet? Nedanstående diagram ger svaret.

Diagram 15

Tidaholm ingår i Västra Götalands län, som innehåller såväl den expansiva Göteborgsregionen som kommuner med avfolkningsproblem. Här har Tidaholm haft en sämre utveckling än länet som helhet.

Befolkningsutvecklingen i Tidaholm och i Västra Götalands län 1995–2004 (Index 1995 = 100)

Tabellen visar utvecklingen i procent av 1995 års befolkning.

Kommuner och län	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Tidaholm	100,0	99,8	98,9	97,2	96,9	95,8	95,3	95,0	94,9	94,7
Västra Götalands län	100,0	100,2	100,2	100,3	100,4	100,8	101,2	101,7	102,2	102,7

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting, Statistik och Nyckeltal, WebOr, Befolkning.

Befolkningsprognoser

Befolkningsprognosen är ett viktigt beslutsunderlag som ger värdefull information vid t.ex. dimensionering av verksamheter som skola, barnomsorg, äldreomsorg. Som vi kommer att se längre fram i kapitlet om hushållsprognoser utgör befolkningsprognosen en viktig hörnsten när det gäller att skatta behovet av bostäder. Olika åldersgrupper ställer också olika krav på sitt boende, vilket gör att det är viktigt att veta vilka åldrar som kommer att öka de närmaste åren.

- Hur kommer olika åldersgrupper att utvecklas?
- Blir det fler barn i skolan?
- Kan vi behålla samtliga skolor i kommunen?
- Ökar antalet äldre de närmaste åren? Vad kommer detta att ställa för krav beträffande äldreboenden?

Det är för att få svar på frågor av det här slaget som vi behöver en befolkningsprognos. Befolkningsprognosen åskådliggör på ett tydligt sätt vilka krav som kommer att ställas på kommunen imorgon. Den ger också en indikation om behovet av bostäder och vilken typ av bostäder som kommer att efterfrågas i framtiden.

Tillgång till en prognos

Det finns många olika sätt att gå tillväga om man vill få tillgång till en befolkningsprognos för den egna kommunen. Vilket sätt man väljer är i hög grad beroende av behov, kompetens och resurser. I huvudsak kan man säga att det finns tre sätt att gå tillväga:

- Framställa egna prognoser
- Beställa prognoser externt
- Samverka kommun-kommun eller kommun-länsstyrelse.

I storstäderna och de större kommunerna framställer man ofta sin egen befolkningsprognos. Några, i första hand större kommuner, har

sina egna prognosmodeller och system framtagna för det här ändamålet. Många kommuner gör sina egna prognoser med hjälp av något av de system för befolkningsprognoser som finns på marknaden. Ett exempel är Demos från TietoEnator.

I det här sammanhanget kan man också nämna rAps, ett regionalt analys- och prognosystem som utvecklats av NUTEK, verket för näringslivsutveckling, i samarbete med SCB och Inregia AB. Systemet används bl.a. av länsstyrelser och innehåller en mängd regionalstatistiska data om t.ex. befolkning, boende, arbetsmarknad och regional ekonomi. Den geografiska indelningen är län, lokala arbetsmarknadsregioner och som minsta enhet kommun. Här ligger en begränsning, det är inte möjligt att göra delområdesprognoser i detta system.

Ett alternativ är att beställa en prognos av någon av de konsulter eller företag som erbjuder denna tjänst, som exempel kan vi här nämna SCB, Statisticon, TietoEnator och KAAB prognos.

Ett annat alternativ är att samarbeta kommuner emellan. I synnerhet små kommuner har ofta problem med bristande resurser och kompetens i de här frågorna och då kan samarbete vara en lösning. Ibland kan t.ex. en större kommun i en region eller länsstyrelsen i ett län erbjuda olika former av stöd till de mindre kommunerna.

Hur kan länsstyrelse och kommun samverka?

I Jönköpings län har ett samarbete kring befolkningsprognoser och statistikfrågor växt fram. Samarbetet tog sin början i samband med att en länsgrupp bestående av utredare från samtliga kommuner i länet samarbetade kring rubriken "Framtida arbetsmarknad". Gruppen kom fram till att det vore bra att samarbeta kring fler frågor. Jönköpings kommun som hade mest resurser på det här området fick på Länsstyrelsens initiativ uppdraget att framställa befolkningsprognoser för samtliga kommuner i länet. Den ansvarige tjänstemannen diskuterade förutsättningarna med de olika kommunerna och skickade därefter förslag med möjlighet till revideringar. Länsstyrelsen i Jönköpings län har medel avsatta för det här samarbetet och anordnar bland annat seminarier med inbjudna gästföreläsare som rör befolkningsutvecklingen i länet och allmänt regionalt utvecklingsarbete. Seminarierna är ett sätt att höja medvetenheten om de här frågorna och kan ses som en form av kompetensutveckling och omvärldsbevakning.

Delområdesprognoser ökar handlingsberedskapen

Delområdesprognoser behövs bl.a. för att kunna förutse förändringar i åldersstrukturen i olika delar av kommunen, t.ex. hur antalet barn i kommunens grundskolor förändras över tiden. Vi vet t.ex. att barnantalet är högt i områden med nyproducerade småhus men

att antalet barn sjunker med husens ålder. Genom att studera flyttningsrörelserna är det möjligt att i tid upptäcka när en generationsväxling är på väg i ett område.

Många mindre kommuner nöjer sig med en prognos för kommunen totalt, medan det är vanligare att större kommuner även gör en delområdesprognos. Vi vill dock poängtera att en delområdesprognos kan vara till stor nytta även i en mindre kommun eftersom den ger mer tid att förbereda sig på förändringar. Genom att man får mer tid att förbereda sig går det lättare att anpassa kostymen efter ändrade förutsättningar, som t.ex. färre förskolebarn eller en ökande andel äldre i ett bostadsområde eller en del av kommunen. Handlingsberedskapen ökar och det är lättare att undvika obehagliga överraskningar i form av t.ex. sviktande elevunderlag.

Vilken metod ska man välja?

Hur man väljer att gå tillväga är i hög grad beroende av vilka resurser som står till buds. Fördelen med att göra sin egen prognos är att det då finns större möjligheter att arbeta med flera prognosalternativ. Det är också enklare att se effekterna av olika antaganden och att anpassa antagandena efter förändrade förutsättningar under året.

Alternativet att kommunen själv gör sin prognos förutsätter att det finns någon som är insatt i metodiken och arbetar kontinuerligt med de här frågorna.

Bostadsprognoser

Är det en ökning av utbudet av bostäder som genererar befolkningstillväxt eller är det befolkningstillväxten som avgör behovet av bostäder? Det kan vara svårt att avgöra vad som är hönan och vad som är ägget. Hur man upplever relationen mellan bostadsbyggande och befolkningsutveckling varierar mellan olika kommuner. Vissa kommuner utgår i sina prognoser endast från de demografiska förändringsfaktorerna födda, döda, inflyttning och utflyttning. Andra kommuner inkluderar även planerat bostadsbyggande i sina antaganden och i en del kommuner utgör bostadsbyggandet utgångspunkten för befolkningsprognosen. Det här är särskilt vanligt i kommuner med ett stabilt efterfrågetryck på bostadsmarknaden. Här utgår man ifrån att varje ny bostad innebär ett tillskott av ytterligare ett hushåll i kommunen. I kommuner med en mer osäker bostadsmarknad är det inte självklart att befolkningen ökar på grund av att antalet bostäder blir fler. De nybyggda bostäderna kanske inte blir uthyrda eller sålda direkt utan står tomma en kortare eller längre tid eller också kanske det blir en omflyttning som medför att antalet outhyrda lägenheter ökar i ett mindre attraktivt område. I många kommuner med överskott på bostäder har man inte byggt några bostäder på många år. I ett sådant läge går det inte att göra en befolkningsprognos med utgångspunkt från bostadsbyggandet.

Södertälje kommun gör en befolkningsprognos som bygger på antaganden om fruktsamhet, dödsrisker, in- och utflyttning samt planerat bostadsbyggande. Vad gäller de fyra första faktorerna används ett genomsnittligt värde utifrån den faktiska utveckling som observerats de senaste tre åren. Därutöver görs antaganden angående framtida bebyggelse utifrån bl.a. kommunens översiktsplan och samhällsbyggnadskontorets bostadsprognos. Antagandena om inflyttningen baserar sig på det planerade tillskottet av bostäder i kommunen de kommande åren. Utifrån detta görs sedan en beräkning utifrån de tre tidigare årens inflyttning vad gäller åldersfördelning av de inflyttade. För att göra dessa antaganden måste en bedömning göras av de projekt som är planerade i kommunen.

- Vilka projekt kommer sannolikt att påbörjas och när är bostäderna inflyttningsklara?
- Hur många nya kommuninvånare kan dessa generera?
- Hur många fritidshus kan komma att permanentas?

För Södertälje kommuns del finns dessutom ytterligare en viktig faktor, inflyttningen från utlandet, som påverkas av helt andra faktorer. Här har bristen på bostäder inte haft någon direkt hämmande effekt på denna typen av inflyttning. Ett flertal områden har de senaste åren förtätats utan att det tillkommit något betydande antal bostäder.

Vad betyder boendetätheten för bostadsefterfrågan?

En faktor som samtliga kommuner behöver ta hänsyn till är att vi bor allt glesare. Den sjunkande boendetätheten gör att det kan tillkomma bostäder utan att befolkningen ökar i den takt man skulle kunna förmoda.

Här kommer ett exempel på hur den allt lägre boendetätheten påverkar bostadsefterfrågan:

Tabell 1	Exempel på vad boendetätheten betyder för behovet av bostäder			
Boendetätheten har sjunkit och medför ett behov av ytterligare 3 900 bostäder under perioden trots att befolkningen är oförändrad.	År	Befolkning	Boendetäthet	Antal bostäder
	1980	60 000	2,3	26 087
	2002	60 000	2	30 000

Exemplet visar boendetätheten 1980 och 2002 samt hur efterfrågan på bostäder ökar vid oförändrad befolkning genom sjunkande boendetäthet.

Så här är en befolkningsprognos uppbyggd

Vill man lära sig att framställa sin egen prognos rekommenderar vi att man på egen hand sonderar marknaden och tar kontakt med en leverantör av ett prognosystem som verkar passa de egna behoven. Ofta tillhandahåller leverantörerna av systemen egna utbildningar.

Oavsett om man gör sin egen prognos eller beställer en utifrån är det bra att vara insatt i hur en befolkningsprognos är uppbyggd, vilka förutsättningar och antaganden som ligger bakom den aktuella prognosen.

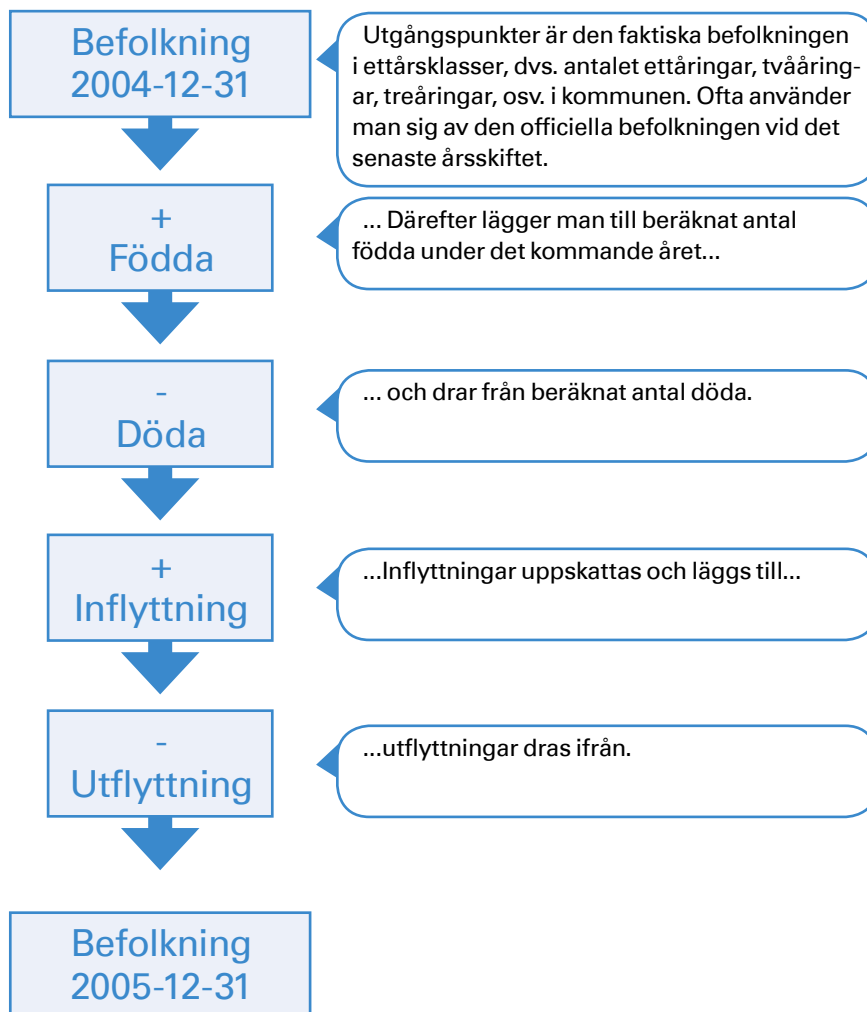
Med en enkel sammanfattning kan man säga att det är fyra faktorer som bestämmer en kommuns befolkning:

- Hur många som föds
- Hur många som dör
- Hur många som flyttar in i kommunen
- Hur många som flyttar ut.

I befolkningsprognosen gäller det att göra en så god skattning av dessa faktorer som möjligt.

Följande skiss ger en översiktlig bild av arbetsgången vid framställning av en befolkningsprognos av kohorttyp. Med kohort avses alla inom ett område som är födda under ett och samma kalenderår. När en prognos är av kohorttyp menar man att framskrivningen följer årskullarna. Befolkningen i de olika åldersklasserna skrivs fram ett år i taget.

Befolkningsframskrivning enligt kohortmetoden⁶

Beräkna antalet födda

Hur många barn som föds har en stark koppling till hur många kvinnor i barnafödande ålder som bor i kommunen. Ett sätt att beräkna antalet födda är att använda sig av åldersspecifika fruktsamhetstal för den egna kommunen som multipliceras med antalet kvinnor i motsvarande ålder.

Fruksamheten förändras också över tiden. Ofta är det svårt att göra förutsägelser om utvecklingen på sikt. Vi rekommenderar att man utgår från SCB:s rikspronos, eventuellt kan nivån sedan justeras efter fruktsamheten i den egna kommunen. Om t.ex. den summerade fruktsamheten de senaste tre åren i genomsnitt varit tio procent över den summerade fruktsamheten i riket kan man i prognosen

⁶ Med kohort avses alla inom ett område som är födda under ett och samma kalenderår.

göra antagandet att kommunens fruktsamhet även fortsättningsvis kommer att överstiga rikets. Man följer med andra ord utvecklingen i rikets prognos men hela tiden från en högre nivå.

Tips! Statistik som kan beställas

- SCB:s Befolkningsframskrivning publiceras bl.a. i serien Demografiska rapporter. Rapporten kan beställas direkt från SCB. Den finns även tillgänglig på SCB:s webbplats som pdf-fil.

I SCB:s senaste befolkningsframskrivning för åren 2005–2050 räknar man med att dagens låga fruktsamhet om 1,65 barn per kvinna kommer att öka fram till 2019, då nivån 1,85 nås. Denna nivå behålls sedan under hela prognosperioden fram till 2050. Som jämförelse kan nämnas att kvinnor födda under perioden 1925–1960 fött omkring två barn i genomsnitt.

Tips!

För att få en uppfattning om hur födelsetalen i den egna kommunen kommer att utveckla sig under det närmaste året, kan det vara givande att kontakta ortens mödravård. Där kan man få besked om hur många blivande mödrar som är inskrivna jämfört med föregående år. Det här ger naturligtvis inte någon vägledning på lång sikt, men det ger en indikation om hur födelsetalen kommer att utvecklas under det närmaste året.

Beräkna antalet döda

Dödligheten beräknas vanligen med hjälp av s.k. dödsrisker. Även i det här fallet rekommenderar vi att man följer utvecklingen i enlighet med SCB:s prognos för riket. Men det går också att jämföra den faktiska dödligheten i den egna kommunen med den för riket och sedan eventuellt utgå från en lägre eller högre nivå i prognosen. Med hjälp av SCB:s "Statistikunderlag för befolkningsprognoser" är det möjligt att justera dödligheten efter lokala variationer.

Enligt SCB:s befolkningsframskrivning för åren 2005–2050 förväntas den hittillsvarande trenden med minskande dödlighet fortsätta, dock något långsammare för kvinnor. Medellivslängden för män ökar från 78,3 år 2005 till 83,6 år 2050 och för kvinnor från 82,6 till 86,2 år.

Beräkna in- och utflyttning

När det gäller inflyttning utgår man ofta från en uppskattning av inflyttningens totala storlek. Därefter fördelar man på kön och åldrar efter antagna köns- och åldersfördelningar. Dessa fördelningar byggs ofta på hur inflyttningen fördelat sig de senaste åren, det vill säga på historiska mönster.

Utflyttarna kan behandlas på likartat sätt men ett alternativt och kanske bättre sätt att hantera utflyttningen är att använda sig av åldersspecifika utflyttningsrisker. Med utflyttningsrisk menas andelen utflyttare av befolkningen i respektive ålder. Med den metoden blir utflyttarnas totala antal ett resultat av det beräknade antalet ut-

flyttare i varje åldersklass. Fördelen med den här metoden är att man då automatiskt tar hänsyn till den rådande åldersstrukturen när man beräknar utflyttningen. Ungdomar flyttar t.ex. i högre grad än andra grupper. Finns det då vid en speciell tidpunkt många ungdomar i de flyttningsbenägna åldrarna blir utflyttningen med automatik hög under de här åren.

Tips!

Vid en uppskattning av framtida in- och utflyttning till och från kommunen är all form av kunskap om vad som händer i kommunen och i omvärlden av värde. Planerat bostadsbyggande är en viktig faktor att ta hänsyn till. Utvecklingen på arbetsmarknaden har stor betydelse för den framtida befolkningsutvecklingen. Länsarbetsnämnden kan bistå med bedömningar av sysselsättningsläget. På högskoleorter är kontakter med den lokala högskolan värdefulla eftersom antalet studieplatser påverkar inflyttningen till kommunen.

En prognos för varje delområde

En delområdesprognos är i princip uppbyggd på samma sätt. Skillnaden är att man gör flera prognoser, en för varje aktuellt delområde, som i slutet avstäms mot kommunprognosen. Vanligen bildar man prognosområden utifrån kommunens nyckelkodsområden⁷.

Det finns emellertid flera olika sätt att skriva fram befolkningen i delområden. En delområdesprognos är relativt komplicerad. Vi kommer därför inte att närmare gå in på de olika framställningssätten.

Underlagsmaterial

I SCB:s statistiskpaket ”Statistikunderlag för befolkningsprognoser” finns tabeller med uppgifter som är användbara i arbetet med befolkningsprognoser, både för kommunen totalt och för delområden. Här finns tabeller avsedda både för kommun- och delområdesprognoser, t.ex. åldersspecifika fruktsamhetstal, inflyttnings- och utflyttningsfördelningar, utflyttningsrisker samt dödlighet.

Tips! Statistik som kan beställas

- SCB:s Statistikpaket: Statistikunderlag för befolkningsprognoser och TYKO (se www.scb.se/Statistikpaket).

⁷ Nyckelkodsområden finns närmare beskrivna under rubriken ”Går det att välja hur man vill dela in kommunen?”

Vad vet vi om hushållen?

För att kunna bedöma det framtida behovet av bostäder behöver man kunskap om hur många hushåll kommunen har och uppskatta hur antalet hushåll kommer att utvecklas i framtiden. Det är inte enbart antalet hushåll som är intressant utan också hur hushållen är sammansatta. Vilken typ av bostäder som behövs är i hög grad beroende av hushållstyp. Är det ungdomar, eller äldre enpersonshushåll som kommer att öka eller är det antalet barnfamiljer som växer? Det här påverkar vilken typ av bostäder som kommer att efterfrågas och bör utgöra underlag för att planera och bygga nya bostäder.

Det finns idag stora brister i statistiken om bostäder, boende och hushåll. Den enda officiella statistik som medger nedbrytning på kommuner och kommundelar är 1990 års Folk- och bostadsräkning. Man vet med andra ord inte med säkerhet hur hushållens och bostädernas storlek och sammansättning har förändrats sedan 1990. Vi vill ändå visa på den statistik som trots allt finns och ge förslag på alternativa tillvägagångssätt för att få fram information om hushållen.

Det är inte de enskilda individerna utan hushållen som per definition utgör bostadskonsumenter. Det är med andra ord hur människor väljer att bo tillsammans som är av störst intresse i boendeplaneringen. Men i avsaknad av relevant hushållsstatistik får vi koncentrera oss på befolkningsutvecklingen och utifrån denna härleda hur hushållen kan tänkas utvecklas.

Förslag om lägenhetsregister

Lantmäteriet, Skatteverket och Statistiska centralbyrån har fått i uppdrag av regeringen att förbereda en registerbaserad hushålls- och boendestatistik. Uppdraget ska göras i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting. Det blir med andra ord inte en traditionell folk- och bostadsräkning. Förenklat innebär förslaget att folkbokföringen ändras så att den också innehåller uppgift om lägenhet för dem som bor i flerfamiljshus. Småhusboende är i praktiken redan folkbokförda på lägenhet.

Kommunerna ska då ansvara för att alla bostäder får en unik adress, Lantmäteriet för uppbyggnad av ett lägenhetsregister, Skatteverket för folkbokföringen på lägenhet. SCB:s uppgift blir att sammanställa statistiken.

Fortfarande (mars 2005) är det dock oklart. Regeringskansliet bereder frågan.

Vilka faktorer styr hushållsbildningen?

Antalet hushåll och behovet av bostäder är beroende av en mängd faktorer. Befolkningens storlek och ålderssammansättning är en viktig faktor, men även kulturella mönster för boende och familjebildning. Med andra ord hur vi väljer att leva våra liv, i vilken utsträckning vi väljer att leva tillsammans eller bilda egna hushåll. Det beror också på vilka ekonomiska möjligheter vi har att tillgodose våra behov och önsknings. För att önskemålen ska kunna realiseras måste det också finnas ett utbud av bostäder att tillgå.

Hushållsbildningen har förändrats

Antalet boende per hushåll har successivt sjunkit under större delen av 1900-talet. Antalet boende per bostadshushåll uppgick till 3,2 år 1945 då den första bostadsräkningen gjordes och var nere i 2,1 år 1990. Förändringen beror delvis på att åldersfördelningen förändrats men också på förändringar av våra livsmönster. Förutom demografiska förändringar förklarar bl.a. inkomst- och prisutvecklingen samt förändrade studiemönster den här utvecklingen. Det är förmodligen också så att nya levnadsmönster kunnat etableras just genom ökade inkomster. Hushållskvoten, dvs. andelen hushåll per person, har ökat för alla åldersklasser. Med andra ord har hushållen blivit fler, vi bor allt färre i varje hushåll. Andelen ensamboende har ökat samtidigt som andelen sammanboende har minskat fram till år 1990. Urvalsundersökningen Hushållens ekonomi (HEK) innehåller uppgifter om hushållen på riksnivå. Statistiken publiceras årligen inom Inkomstfördelningsundersökningen. Hushållsuppgifter från denna undersökning finns också tillgängliga i Statistisk Årsbok för Sverige 2005, tabell 86 och 87. Med hjälp av denna undersökning kan vi få en uppfattning om hur hushållssammansättningen har förändrats sedan 1990. Enligt dessa beräkningar har andelen enpersonshushåll fortsatt att öka och utgör nu mer än hälften av alla hushåll. Andelen sammanboende, såväl med som utan barn, har däremot fortsatt att sjunka.

Tabell 2

Antalet enpersonshushåll har ökat med åtta procent mellan åren 1990–2002. Man ser också att drygt tre fjärdedelar av befolkningen bor i hushåll bestående av en eller två personer.

Hushållssammansättning 1990 och 2002

Hushållstyp	Bostadshushåll FoB 1990	Kosthushåll* 2002
Enpersonshushåll	43%	51%
Sammanboende utan barn	28%	24%
Ensamstående med barn**	5%	6%
Sammanboende med barn**	24%	19%
	100%	100%

* Alla personer som den 31 december bor i samma bostad och har gemensam ekonomi och kosthållning utgör ett kosthushåll.

** Yngsta barnet 0–17 år.

Källa: SCB, Statistiska meddelanden, serie HE 21 SM0401: Inkomstfördelningsundersökningen 2002 (HEK).

Tips! Statistik som kan beställas

- SCB, Statistiska meddelanden, serie HE 21 SM0401: Inkomstfördelningsundersökningen 2002 (HEK). Publikationen kan även hämtas hem kostnadsfritt som pdf-fil.
- SCB, Statistisk årsbok för Sverige.

Undersökningar på riksnivå visar att förändringarna på bostadsmarknaden under 1990-talet med höjda boendekostnader och sjunkande disponibla inkomster till följd av lågkonjunkturen hade en fördröjande effekt på hushållsplittringen mellan 1990 och 1995. Därefter har antalet boende per bostadshushåll följt den tidigare kurvan och uppgår enligt beräkningar i HEK 2002 till 2 personer per hushåll. Den här utvecklingen överensstämmer med den ekonomiska utvecklingen.

Det är svårt att förutsäga hur levnadsmönstren kommer att utvecklas i framtiden. Det är dock troligt att utvecklingen mot allt mindre hushåll kommer att fortsätta, om än i lägre takt än tidigare.

Hur har bostadsstandarden utvecklats för hushållen?

Eftersom det inte har gjorts några totalundersökningar av befolkningens boende sedan 1990 baserar sig den statistik om hushållens bostadsstandard som finns tillgänglig på urvalsundersökningar. Det här innebär klara begränsningar, i synnerhet vid nedbrytning av statistiken på mindre grupper som t.ex. geografisk region. Vi vet t.ex. inte hur trångboddheten ser ut i enskilda kommuner.

Bostads- och hyresundersökningen (BHU) belyser hushållens boendeförhållanden. Delar av statistiken, t.ex. genomsnittligt antal rumsenheter per 100 boende, publiceras med uppdelning på region. Den

regionala indelning som används är Storstockholm, Storgöteborg, kommuner i övrigt med mer än 75 000 invånare samt kommuner med mindre än 75 000 invånare⁸.

Tips! Statistik som kan beställas

- SCB, Statistiska meddelanden, serie BO 31 SM 0301: Bostads- och hyresundersökningen 2002 (BHU). Publikationen kan även hämtas hem kostnadsfritt som pdf-fil.

Även undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) belyser hur befolkningen bor men till skillnad från BHU, som bygger på uppgifter om hushållen, baserar sig ULF på individdata.

Den regionala indelning som används i ULF är H-region. Landets kommuner har delats in efter befolkningstäthet, genom detta har sex s.k. homogenitetsregioner (H-regioner) erhållits⁹.

Vad vet vi om trångboddheten idag?

Boendeplanering handlar inte enbart om att alla ska ha en bostad, det bör även vara en bostad som motsvarar de behov individen eller hushållet har i olika skeden av livet. Förekomsten av trångboddhet, som är särskilt utbredd i grupper med en svag ställning på bostadsmarknaden, visar att det ännu är en bra bit kvar till målet att alla ska ges förutsättningar att leva i goda bostäder.

Boverket kommer under hösten 2005 att ge ut en publikation som behandlar trångboddhet ur olika aspekter.

Utrymmesstandarden förbättrades fortlöpande från mitten av 1970-talet till mitten av 1980-talet, men det har bara varit små förändringar sedan dess. Sedan mitten av 1980-talet har andelen trångbodda personer mellan 16 och 84 år enligt norm 2¹⁰ legat runt 2 procent, medan andelen trångbodda enligt norm 3¹¹ har varierat kring 15 procent¹².

8 För vilka kommuner som ingår i respektive grupp, se bilaga 3.

9 För närmare beskrivning av begreppet H-region, se bilaga 5.

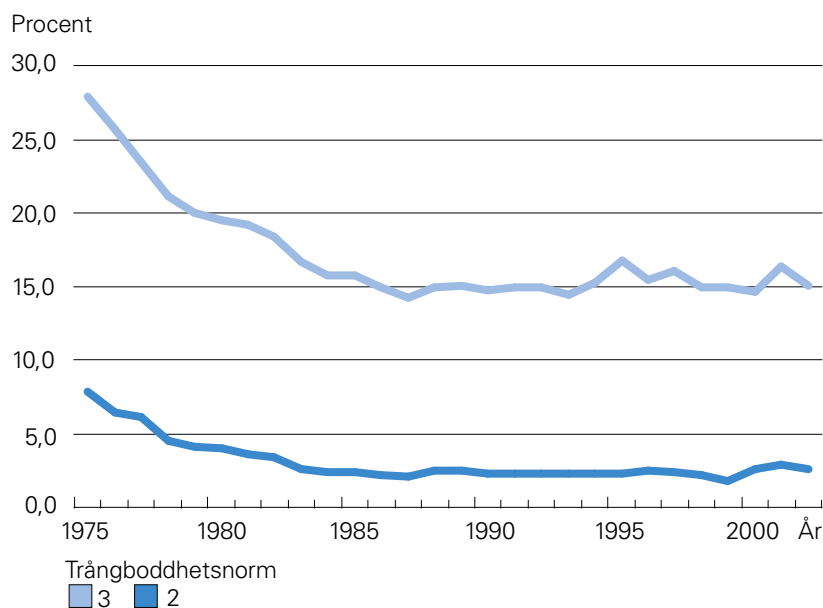
10 Fler än två boende per rum, kök och ett rum oräknat. Gäller endast hushåll med minst två personer.

11 Fler än en boende per rum, kök och ett rum oräknade samt enpersonshushåll i ett rum och kök eller mindre. Om det finns samboende i hushållet reduceras rumskravet med ett rum.

12 SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

Diagram 16

Trångboddheten minskar i omfattning fram till mitten av 1980-talet men har därefter varit relativt oförändrad.

Andel trångbodda enligt trångboddhetsnorm 2 och trångboddhetsnorm 3. Personer 16–74 år. År 1975–2002. Procent

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

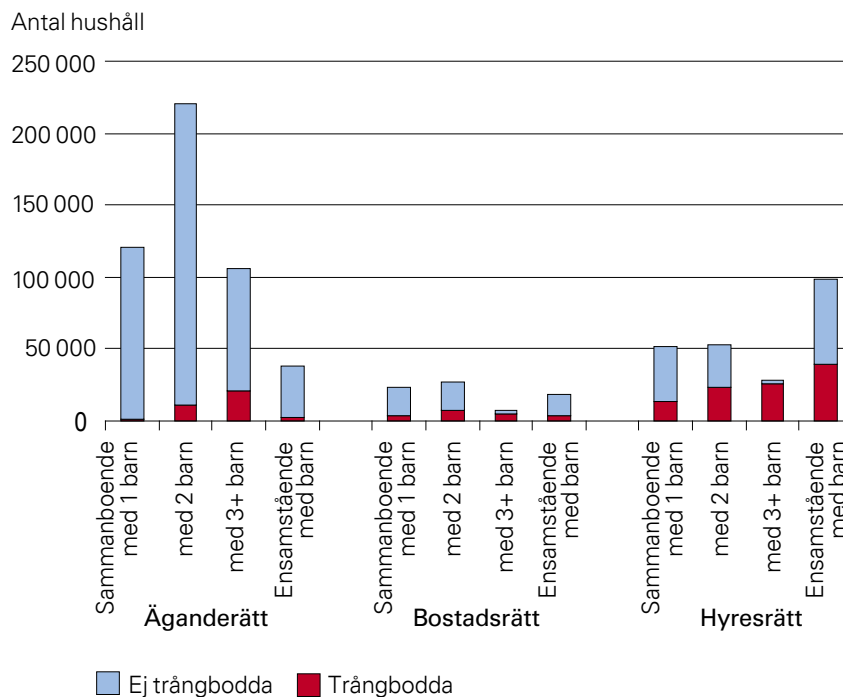
Stora skillnader i utrymmesstandard

Utvecklingen av utrymmesstandard för befolkningen som helhet visar små förändringar under 1980- och 1990-talet men det är fortfarande stora skillnader i utrymmesstandard mellan olika typer av hushåll, inkomstgrupper, åldersgrupper, upplåtelseformer och mellan människor med olika etnisk bakgrund.

Enligt Bostads- och hyresundersökningen (BHU) är närmare en halv miljon hushåll trångbodda enligt norm 3. En tredjedel av dessa är barnfamiljer, varav de flesta bor i hyresrätt. Trångboddheten ökar med antalet barn. I hyresrätt är nio av tio familjer med tre eller fler barn trångbodda, vilket inte är förvånande med tanke på bostadsbeståndets fördelning på lägenhetsstorlekar. En familj med tre barn behöver en femrumslägenhet för att inte räknas som trångbodd enligt norm 3. Lägenhetsbeståndet ser väldigt olika ut i olika kommuner. I riket som helhet är bara 2,5 procent av alla hyreslägenheter femrumslägenheter eller större. Svårigheterna att hitta en tillräckligt stor bostad inom hyresbeståndet är betydande.

Diagram 17

Barnfamiljer i hyresrätt är trångbodda i högre utsträckning än boende i övriga upplåtelseformer. Bland familjer med tre eller fler barn finns det dock många trångbodda hushåll i samtliga upplåtelseformer.

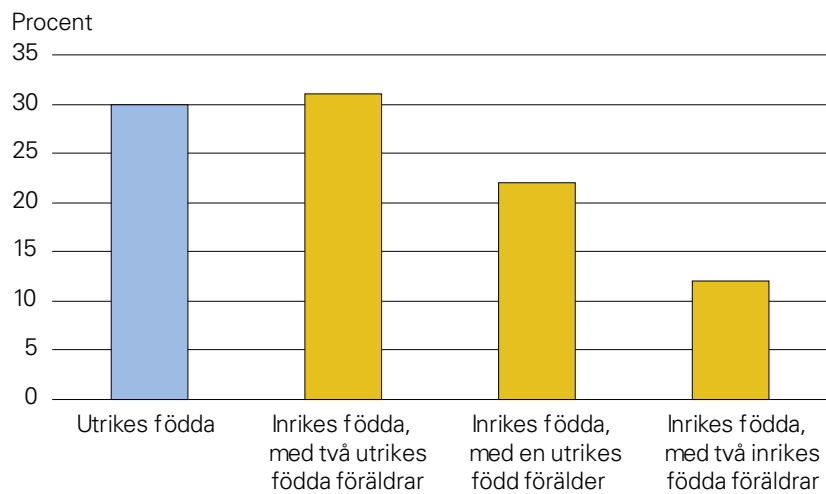
Antalet hushåll med barn 0–19 år efter förekomsten av trångboddhet, hushållstyp och upplåtelseform, (BHU)

Trångboddhet har stark koppling till den disponibla inkomsten. Var tredje person med en disponibel inkomst i den lägsta kvartilen var trångbodd 2000–2001¹³, vilket kan jämföras med endast var tjuvonde i den högsta kvartilen. Trångboddheten varierar också med etnisk bakgrund. Nästan var tredje person med utländsk bakgrund är trångbodd, vilket kan jämföras med drygt var tionde person med svenska föräldrar. Vi ser ingen tendens till utjämning sedan 1993, snarare tvärtom. Den högre förekomsten av trångboddhet gäller inte endast utrikes födda. Personer som är födda i landet men har invandrade föräldrar verkar ha minst lika svårt att hävda sig på bostadsmarknaden. Även bland dem som bara har en utrikes född förälder är det påtagligt fler som är trångbodda.

13 SCB, Undersökningarna om levnadsförhållanden, (ULF).

Diagram 18

Trångboddheten är mer utbredd bland personer med utländsk bakgrund än bland personer med svensk bakgrund.

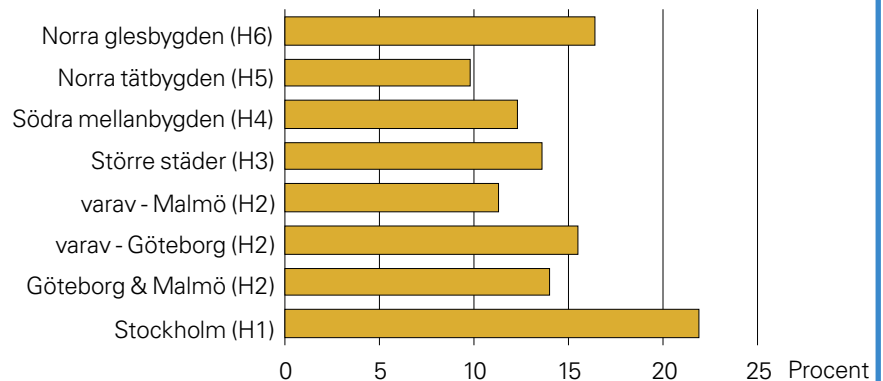
Andel trångbodda personer 16-84 år enligt norm 3, efter svensk och utländsk bakgrund i procent, (ULF)

För de flesta grupper har det alltså inte skett några större förändringar sedan mitten av 1980-talet. Undantaget är de yngre åldersgrupperna som under 1990-talet fick en något högre andel trångbodda. Många ungdomar drabbades också hårt under krisen i början av 1990-talet, både när det gäller sysselsättning och inkomster.

Tillgången till bostäder av olika storlekar är en av många faktorer som påverkar förekomsten av trångboddhet. Trångboddheten är mest utbredd i Stockholm och i den norra glesbygden. I Stockholmsområdet är närmare 22 procent av befolkningen trångbodd enligt norm 3. För Göteborg och Malmö är motsvarande siffra knappt 16 procent respektive 11 procent¹⁴.

Diagram 19

Flest trångbodda personer finns i Stockholm och i den norra glesbygden.

Andel trångbodda 16-74 år efter H-region 2002

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

14 SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).

Det mest slående är att de skillnader mellan olika grupper som vi beskrivit här kvarstår. Det har alltså inte skett någon utjämning under den här perioden. Det är fortfarande stora skillnader i utrymme-standard mellan olika typer av hushåll, inkomstgrupper, upplåtelseformer och mellan människor med olika etnisk bakgrund.

SCB-rapporten "Så bor vi i Sverige – Bostäder boendemiljö och transporter 1975–2002" beskriver boendeförhållandena för olika befolkningsgrupper utifrån kön, ålder, familjesituation, socioekonomisk grupp, utbildningsnivå, disponibel inkomst, nationalitet och region. Här finns ett kapitel som behandlar hur utrymmestandard utvecklats sedan 1975.

Tips! Statistik som kan beställas

- Levnadsförhållanden rapport 107, "Så bor vi i Sverige – Bostäder boendemiljö och transporter 1975–2002".

Publikationen kan även hämtas hem kostnadsfritt som pdf-fil.

Hur många hushåll har kommunen?

Som nämnts i tidigare avsnitt finns det idag inte någon officiell statistik om antalet hushåll i kommunerna. Här följer därför några exempel på alternativa vägar att uppskatta antalet hushåll i dagsläget. Posten är en källa till kunskap som kanske inte alla tänker på. Om vi definierar ett hushåll som de personer som bor tillsammans i en bostad innebär det i princip att Posten har tillgång till information om antalet hushåll inom ett visst område.

Tips!

Ett mycket enkelt sätt att få en uppfattning om antalet hushåll totalt sett i kommunen är att kontakta Posten eller gå in på Postens hemsida. Bland informationen som riktar sig till företag finns det möjlighet att söka målgrupp för oadresserade gruppöversändelser. Här kan man själv söka hur många hushåll det finns i den aktuella kommunen. Glöm inte att klicka i rutan för gruppöversändelser, annars får du endast antalet hushåll som vill ha oadresserad direktreklam.

- Se Postens hemsida, www.posten.se

Ett annat tillvägagångssätt är att utgå från antalet bostäder i kommunen. I detta fall utgår man från att antalet bostäder i kommunen motsvarar antalet hushåll.

Uppgifter om kalkylerat bostadsbestånd efter hustyp finns tillgängliga på SCB:s webbplats. Från SCB går det att beställa en framräkning av bostadsbeståndet efter upplåtelseform, ägarkategori, byggnadsperiod och lägenhetstyp. Beräkningen utgår från folk- och bostadsräkningen 1990 och uppdateras med årligen rapporterade förändringar. Förändringarna är främst färdigställda nybyggnader av bostäder, ombyggda flerbostadshus och påbörjade rivningar. Vad

som inte ingår är permanentning av fritidshus och det motsatta fallet då permanentbostäder övergår till fritidshus samt rivningarna av småhus.

I kapitlet om bostäder beskrivs hur det är möjligt att följa permanentningen av fritidshus.

Vill man använda uppgiften om antalet bostäder för att få en uppfattning om antalet hushåll bör man tänka på att det är antalet bebodda lägenheter som är av intresse i det här sammanhanget. Det här innebär att man bör reducera för eventuella tomma lägenheter. Uppgifter om antalet lediga lägenheter i allmännyttan finns tillgängliga på SCB:s webbplats, mättdpunkten är den 1 september varje år.

Hur en bostadsinventering kan gå till redovisas närmare i kapitlet om bostäder.

Hur ser hushållen ut?

Genom att koppla ihop uppgifter ur Skatteverkets folkbokföringsregister och Lantmäteriets fastighetsregister och analysera dessa i ett GIS-program, kan vi idag få fram information om hushållen i småhus. Det går bl.a. att få fram uppgifter om hushållssammansättningen, t.ex. antalet boende i hushållet efter kön och ålder. Tyvärr kan vi idag inte få fram samma uppgifter vad gäller flerfamiljshus, eftersom flera hushåll då är skrivna på samma fastighet.

Beräkna boendetätheten

Ett sätt att följa hushållsutvecklingen är att använda sig av antalet boende per lägenhet. Det är ett enkelt mått som man får fram genom att dividera folkmängden med antalet bebodda bostäder.

$$\text{Genomsnittlig boendetäthet} = \frac{\text{Befolkningens storlek}}{\text{Bostadsbeståndet}}$$

I det föregående avsnittet tog vi upp hur bostadsbeståndet kan skattas idag. På motsvarande sätt kan man även här använda sig av Postens uppgifter. Vi har här med ett exempel hämtat från Kalmar kommun:

Enligt Postens uppgifter har Kalmar kommun 30 159 hushåll 2004. Dividerar vi folkmängden vid årsskiftet 2004 med dessa hushåll får vi fram en boendetäthet om 2,0 vilket indikerar att det hänt något med boendetätheten i kommunen sedan 1990 då motsvarande siffra var 2,1.

$$\text{Genomsnittlig boendetäthet} = \frac{\text{Befolkningens storlek}}{\text{Hushåll enligt Posten}}$$

Exempel	$\frac{60\,649}{30\,159}$	Resultat: 2,01
---------	---------------------------	----------------

Det här kan vara en del i en allmän utveckling mot allt mindre hushåll men en tänkbar förklaring kan också vara att Kalmar sedan 1990 utvecklats som studentstad. Det har sedan dess tillkommit ca 5 000 helårsstudenter, vilket kan ha bidragit till att antalet ensamhushåll ökat.

Här kan det vara på sin plats att nämna att hushållsstorleken skiljer sig mellan olika orter och delar av landet. Andelen enpersonshushåll är t.ex. ofta högre i storstäderna än i glesbygden.

För att göra en uppskattning av antalet hushåll i kommunen går det också att räkna från andra hållet, dividera folkmängden med antalet boende per hushåll (det här förutsätter att man känner till boendetätheten i kommunen). Vi kan illustrera det här genom att åter se på Kalmar kommun:

Antal hushåll i kommunen	=	$\frac{\text{Befolkningens storlek}}{\text{Boendetäthet}}$
Exempel	$\frac{60\,649}{2,01}$	Resultat: 30 173

Hushållsprognos med hjälp av hushållskvoter

För att göra bedömningar av framtida bostadsefterfrågan behövs underlag i form av hushållsprognoser. Eftersom ingen statistik om verkliga hushåll finns efter år 1990 innebär det att även uppgiften om antalet hushåll i nuläget är skattad.

I brist på bättre underlag får vi kombinera olika tillvägagångssätt för att få fram en hushållsprognos. Här kommer vi tillbaka till de alternativa sätt att arbeta som togs upp i tidigare avsnitt. Ett sätt att arbeta är att göra en traditionell hushållsprognos med hjälp av FoB90 och sedan ställa resultatet i relation till Postens uppgifter om antalet hushåll eller bostadsbeståndet. Skiljer sig resultaten mycket åt kan det finnas anledning att tro att befolkningen och/eller hushållsbildningen förändrat sig sedan 1990. Vet man redan på förhand att det skett stora förändringar i befolkningssammansättningen sedan 1990 finns det desto större anledning att närmare studera resultatet.

I t.ex. Kalmar kommun gör man en hushållsprognos enligt den traditionella metoden med hjälp av hushållskvoter ur FoB90. Fördelen med den här metoden är att man här tar hänsyn till åldersfördelningen i kommunen. Hushållsbildningen skiljer sig åt mellan olika åldersgrupper och med hjälp av den här metoden ser vi hur åldersfördelningen i kommunen påverkar antalet hushåll. Fler äldre människor genererar t.ex. fler hushåll, eftersom äldre människor i högre grad lever ensamma än yngre hushåll.

För att göra en hushållsprognos behöver vi i utgångsläget en befolkningsprognos. Olika sätt att få tillgång till en befolkningsprognos har vi diskuterat i tidigare avsnitt.

Nästa steg är att räkna ut hushållskvoter. Med hushållskvot avses andelen personer som har egen lägenhet inom åldersgruppen. I FoB90 förknippas varje bostad med en referensperson (i tidigare folk- och bostadsräkningar användes begreppet hushållsföreståndare). I den senaste folk- och bostadsräkningen utsågs den äldste personen i hushållet till referensperson.

För att räkna ut hushållskvoterna behöver vi uppgifter om antalet referenspersoner i varje åldersgrupp. I exemplet nedan har vi hämtat uppgifter om antalet referenspersoner i de olika åldersklasserna ur FoB90, tabell BO UTV 1 som innehåller uppgifter om antalet bostadshushåll 1975, 1980, 1985 och 1990. Den som så önskar kan med hjälp av den tabellen följa utvecklingen och räkna ut hushållskvoterna för de uppräknade åren. Här nöjer vi oss med att räkna ut 1990 års kvoter.

Hushållskvoterna räknar man sedan ut genom att dividera antalet referenspersoner i en viss åldersgrupp med hela befolkningen i samma åldersgrupp.

Hushållskvot	=	$\frac{\text{Referenspersoner i en viss åldersgrupp}}{\text{Hela befolkningen i åldersgruppen}}$
Exempel	$\frac{1\ 259}{1\ 543}$	Resultat: 0,816 vilket motsvarar hushållskvoten för åldersgruppen 80-84 år 1990 i Kalmar.

Tabell 3

Av tabellen framgår att äldre människor bor ensamma i högre utsträckning än unga hushåll.

Befolkning, referenspersoner efter ålder samt hushållskvoter 1990

Referenspersonens ålder	Antal referenspersoner	Hela befolkningen	Hushållskvot
0-6			
7-15			
16-19	188	2 857	0,066
20-24	1 917	4 358	0,440
25-29	2 279	4 154	0,549
30-34	1 916	3 592	0,533
35-39	2 153	3 881	0,555
40-44	2 394	4 232	0,566
45-49	2 250	3 767	0,597
50-54	1 810	3 015	0,600
55-59	1 648	2 752	0,599
60-64	1 635	2 741	0,596
65-69	1 894	2 942	0,644
70-74	1 825	2 592	0,704
75-79	1 656	2 145	0,772
80-84	12 59	1 543	0,816
85-	786	1 063	0,739
Summa	25 610		

Vi har sedan använt hushållskvoterna ur FoB90 och applicerat dem på befolkningen 2003 samt prognosen för år 2008.

Tabell 4**Antalet hushåll 2003 och 2008 enligt 1990 års hushållskvoter**

Av tabellen framgår hur många hushåll i olika åldrar kommunen beräknas ha i dagsläget och år 2008. Vi ser vilka hushåll som förväntas öka de närmaste åren.

Ålder	Hushållskvot	Befolkning 2003	Antal hushåll 2003	Beräknad befolkning 2008	Antal hushåll 2008	Differens 2003–2008
0-6		4 001		4 562		
7-15		6 893		5 947		
16-19	6,6	3 069	203	3 481	230	27
20-24	44	4 767	2 097	4 991	2 196	99
25-29	54,9	4 237	2 326	4 585	2 517	191
30-34	53,3	3 863	2 059	4 041	2 154	95
35-39	55,5	4 250	2 359	3 918	2 174	-184
40-44	56,6	3 725	2 108	4 254	2 408	299
45-49	59,7	3 875	2 313	3 800	2 269	-45
50-54	60	3 914	2 348	3 891	2 335	-14
55-59	59,9	4 187	2 508	3 872	2 319	-189
60-64	59,6	3 066	1 827	3 982	2 373	546
65-69	64,4	2 670	1 719	2 905	1 871	151
70-74	70,4	2 362	1 663	2 484	1 749	86
75-79	77,2	2 148	1 658	2 087	161	-47
80-84	81,6	1 844	1 505	1 692	1 381	-124
85-	73,9	1 544	1 141	1 755	1 297	156
Summa		60 415	27 836	62 246	28 883	1 048

Kalmar kommun bedömer uppskattningen av antalet hushåll idag som en alltför låg siffra. Enligt Posten uppgifter har kommunen 30 159 hushåll 2004. Något som bekräftas av att kommunen enligt bostadsbyggnadsstatistiken har kommunen drygt 30 000 bostäder vid samma tidpunkt. Som framgår av det följande kapitlet om bostäder föreligger det större risk för underskattningar än överskattningar av antalet bostäder enligt den officiella bostadsbyggnadsstatistiken. Eftersom det råder bostadsbrist i Kalmar kommun och förekomsten av s.k. övernattningsslägenheter är begränsad kan man utgå från att alla bostäder är bebodda.

I Kalmar tyder beräkningarna på att det skett förändringar i hushållsbildningen sedan 1990. Hushållssplittringen har fortsatt. Förmodligen har det viss betydelse att kommunen utvecklats som studentstad. Cirka 7 000 studenter har tillkommit sedan folk- och bostadsräkningen och bland studerande är hushållen ofta små.

Exemplet visar framför allt att det är angeläget att få kunskaper om vad som har skett med hushållen sedan 1990.

Samla uppgifterna i områdesbeskrivningar

Områdesbeskrivningar, dvs. sammanställningar av aktuell statistik på delområdesnivå, är mycket användbara i planeringen. Ofta liknar de SCB:s Kommunfakta med den skillnaden att uppgifterna är nedbrutna på delområdesnivå. Områdesindelningen kan anpassas efter kommunens behov för att passa så många ändamål och verksamheter som möjligt (och omfattar ofta stads- och/eller kommundelar).

Områdesbeskrivningarna är en hjälp vid studier av olika bostadsområden, stads- eller kommundelar. Exempel på statistik som områdesbeskrivningarna kan innehålla är uppgifter om folkmängd, åldersfördelning, flyttningar, utländsk bakgrund, förvärvsarbetande, utbildning, bostäder, arbetslöshet, valstatistik, inkomster, försörjningsstöd och bilinnehav.

Tips!

Med hjälp av områdesbeskrivningar kan man göra jämförelser mellan olika bostadsområden eller delar av kommunen. De kan till exempel användas som underlag vid studier av boendesegregationen i kommunen. Beroende på vilka variabler som ingår kan de utgöra underlag för studier av förekomsten av ålders-, socioekonomisk eller etnisk segregation.

Kalmar är en av de kommuner som tar fram områdesbeskrivningar, eller "Områdesfakta" som man valt att kalla dem. Trots att arbetet med sammanställningarna tar sin tid anser man i Kalmar att områdesbeskrivningarna är praktiska och tidsbesparande eftersom de fyller en mängd funktioner. De utgör ett underlag för kommunens politiker och förvaltningar, men även massmedia och allmänheten har intresse av dessa sammanställningar liksom studerande som vill göra olika typer av studier och jämförelser mellan olika delar av kommunen. Även företag använder dem som underlag vid etableringsstudier.

Det finns en mängd olika sätt att gå tillväga för att ta fram den här typen av material. Alltifrån manuell inmatning från papperstabeller till att köpa avancerade applikationer som tillhandahåller mer

eller mindre automatiska uppdateringar. Avgörande är kommunens behov och resurser. Vissa kommuner, som t.ex. ett antal kommuner i Skåne, genom Region Skånes försorg, och i Stockholmsområdet har ett etablerat samarbete när det gäller inköp av statistik och programvara. Ytterligare exempel på kommuner som tar fram områdesbeskrivningar är Stockholms stad, Regionplane- och trafikkontoret samt Malmö stad.

I bilaga 4 finns ett konkret exempel hämtat från Malmö. Malmös indelning bygger på stadsdelar som i sin tur är uppdelade i delområden. Vi har valt att ta med stadsdelen Centrum (som i sin tur finns uppdelad på 14 delområden – dock inte här). Områdesfakta finns tillgängliga på Malmö stads hemsida (www.malmo.se). Här kan man ta del av mängder av information om respektive område, bl.a. uppgifter om folkmängd, åldersfördelning – illustrerad med en graf, flyttningar, utländsk bakgrund, förvärvsarbetande, utbildning, bostäder, planerat bostadsbyggande, arbetslöshet, valstatistik, inkomster, försörjningsstöd och bilinnehav.

Kompletterande underlag

Enkelt att få en översikt

Ett mycket enkelt tillvägagångssätt för att snabbt få en bild av den egna kommunen är att beställa SCB:s Kommunfaktablad. Bladet omfattar fem sidor och ger övergripande information om kommunen och dess invånare. Här hittar du statistik om invånarnas ålder, arbete, inkomster och utbildning. Här finns också uppgifter om kommunal ekonomi och bostäder samt mandatfördelningen i kommunfullmäktige. Som jämförelse finns oftast medelvärden för länet och riket. Statistiken är hämtad från många olika källor främst inom SCB, men även från Arbetsmarknadsstyrelsen, Skolverket, Socialstyrelsen, Statens institut för kommunikationsanalys och Riksförsäkringsverket.

Bladen kan beställas i olika format: Internetpaket, Excel-filer, pdf-filer, samt karta med tätorter. Nytt sedan våren 2003 är statistik om barn och familj.

För att underlätta jämförelser finns de kommuner som köpt Kommunfakta och godkänt utläggandet samlade på SCB:s webbplats.

Hur ser arbetsmarknaden ut?

Vi lever i och är beroende av en ständigt föränderlig värld. Den egna kommunen är ingen isolerad ö utan påverkas av vad som händer i omvärlden. Efterfrågan på bostäder påverkas av en lång rad faktorer varav en del som kommunen aktivt kan verka för att förändra medan vissa faktorer är svårare att kontrollera. Hushållens ekonomi har stor betydelse för bostadsefterfrågan. Ekonomin är i sin tur beroende av arbetsmarknaden, dels den lokala arbetsmarknaden dels möjligheterna att pendla. Arbetsmarknaden är i sin tur beroende av konjunkturer och vad som händer i omvärlden. Det är därför angeläget att i samband med bostadsförsörjningsplaneringen följa utvecklingen vad gäller näringsliv och sysselsättning i regionen. Länsstyrelsen bör kunna bidra med någon form av regionalt planeringsunderlag. Man

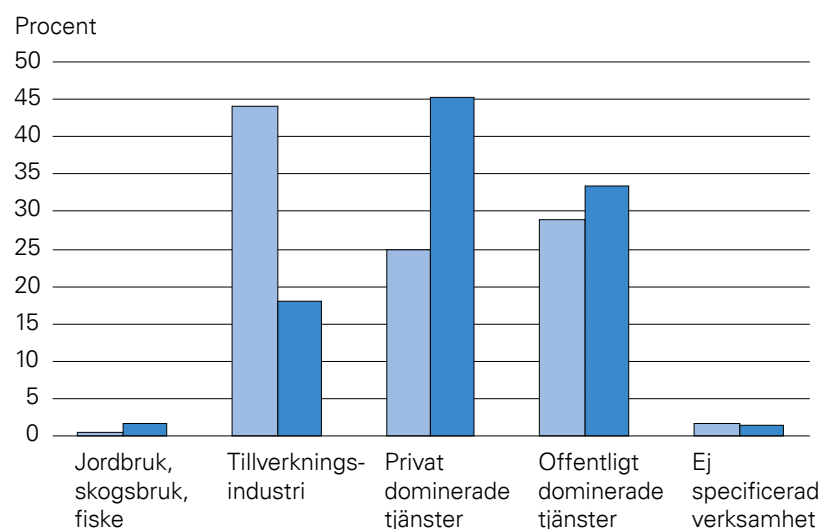
kan också ha nytta av att jämföra den egna kommunen med riksgenomsnittet.

Från SCB:s webbplats har vi hämtat en tabell som beskriver antal förvärvsarbetande efter näringsgren och kommun. Med hjälp av dessa uppgifter har vi skapat ett diagram som jämför fördelningen på näringsgrenar i **Fagersta kommun** och riket 2003.

Diagram 20

Andelen förvärvsarbetande inom tillverkningsindustrin är betydligt högre i Fagersta än genomsnittet för riket. Kommunen har en väsentligt lägre andel förvärvsarbetande inom privat dominerade tjänster. Av diagrammet framgår att Fagersta kommun i hög grad är beroende av utvecklingen inom tillverkningsindustrin.

Andel förvärvsarbetande efter näringsgren i Fagersta kommun och riket 2003

Källa: SCB:s webbplats, Arbetsmarknad, Sysselsättning, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS)

Var finns arbetsplatserna?

Var är arbetsplatserna belägna? Vilka branscher finns representerade i kommunens olika arbetsplatsområden? Hur många människor arbetar där? I boendeplaneringen är arbetsplatsernas belägenhet en viktig faktor att ta hänsyn till. För att besvara frågor av det här slaget är arbetsmarknadsstatistiken per delområde en hjälp. I SCB:s statistikpaket AMPAK delområde finns uppgifter om antalet förvärvsarbetande per nyckelkodsområde, såväl dag- som nattbefolkning, dvs. befolkning med arbetsplats i området och befolkning med bostad i området.

Uppgifter om antalet företag per nyckelkodsområde finns i SCB:s företagsregister. Registret innehåller en mängd variabler, bl.a. uppgifter om bransch, storlek liksom namn och adressuppgifter till de enskilda företagen.

Tips!

Var hittar jag uppgifterna?

- SCB:s statistikpaket AMPAK redovisar uppgifter om sysselsättning och näringslivets struktur
- SCB:s statistikpaket Arbetssökandestatistik för delområden
- SCB:s Företagsregister

(se www.scb.se/Statistikpaket)

Studera pendlingen

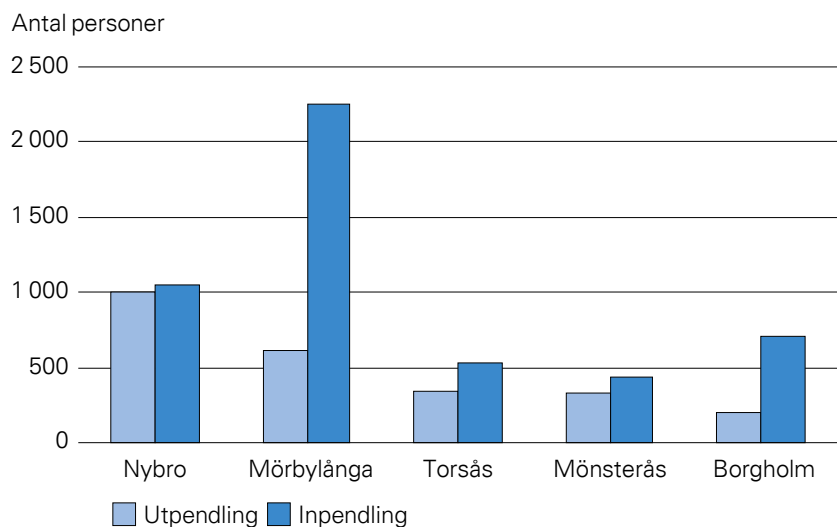
Infrastrukturen är en viktig del i planeringen och här kommer också pendlingen in. Hur ser pendlingen ut? Rör man sig i första hand ut ur kommunen eller är det många som pendlar in i kommunen på morgonen? Är det grannkommunen i norr eller i söder som står för det största pendlingsutbytet? Har det skett några förändringar de senaste åren?

Uppgifter om pendling finns i SCB:s statistikpaket AMPAK. Vi illustrerar pendlingen med uppgifter hämtade från Kalmar kommun.

Diagram 21

Kalmar kommun har omfattande inpendling från Mörbylånga kommun. Pendlingsutbytet med Nybro kommun går i stort sett på ett ut. Ungefär lika många människor pendlar till och från Nybro.

Förvärvsarbetande utpendlare respektive inpendlare 16- år i Kalmar 2003. De fem största utpendlings- respektive inpendlingskommunerna.

Källa: SCB, AMPAK 2003

Tips!

Var hittar jag uppgifterna?

- SCB:s statistikpaket AMPAK redovisar uppgifter om sysselsättning och näringslivets struktur

(se www.scb.se/Statistikpaket)

Hur ser inkomsterna ut i kommunens olika delar?

Av många skäl kan det vara bra att känna till hur inkomstfördelningen i kommunen ser ut. Inkomsten har bl.a. stor betydelse för hushållens förmåga att realisera sina önskemål på bostadsmarknaden. Uppgifter om inkomsterna i kommunens olika delar kan beställas från SCB:s statistikpaket INKOPAK. Med hjälp av tabellerna på delområdesnivå går det bl.a. att få en bild av inkomstfördelningen i kommunens olika stads- och kommundelar.

Tips!

- SCB:s statistikpaket INKOPAK: Ger information om inkomster, avdrag, pensioner och andra transfereringar (se www.scb.se/Statistikpaket)

Folkhälsa är ett brett område

Ett område som blivit alltmer aktuellt är folkhälsan. Många kommuner arbetar med välfärdsbokslut eller liknande. Det kan därför vara värt att tipsa om Folkhälsoinstitutets hemsida www.fhi.se. Där finns särskilda kommunfaktablad och databaser.

Ett exempel är "Kommunala basfakta för hälsoplanering" som innehåller statistik om folkhälsan i kommunerna. Statistiken är indelad efter de elva nationella målområden för folkhälsan som riksdagen har antagit.

Den här statistiken är omfattande och lättillgänglig och kan mycket väl användas även för andra ändamål än folkhälsoarbete. Där finns t.ex. uppgifter om familjer efter antalet barn, medellivslängd, familjer med låga inkomster, utbildningsnivå, arbetslöshet, anmälda brott under 18 år m.m. Men statistiken har en begränsning, den finns endast på kommunnivå, utom i Stockholm, Göteborg och Malmö, där även stadsdelarna redovisas.

Tips!

- Folkhälsoinstitutets hemsida se www.fhi.se

Uppskatta behovet av parkeringsplatser!

Ett exempel på hur man kan arbeta med statistik om bilinnehav kommer från Kalmar kommun.

I Kalmar finns ett halvcentralt område med hus byggda i huvudsak på femtiotalet. Lägenheterna är relativt små och det bor sedan några år tillbaka många ungdomar i området. Här pågår just nu förtätningar, såväl en bostadsrättsförening som kommunens allmännyttiga bostadsbolag uppför flerfamiljshus med ytterligare lägenheter. Även ett nytt äldreboende har nyligen färdigställts.

Parkeringsituationen har under flera år varit tillfredställande men på senare tid har problem uppstått. Platserna räcker helt enkelt inte till. Från kommunens sida tror man att det rör sig om någon form av generationsskifte. Fler familjer med bil har flyttat in eller också har fler ungdomar boende i området som tidigare inte hade bil nu skaffat sig.

Helt klart är att nybyggnationen för med sig behov av ytterligare parkeringsplatser, men hur många ytterligare behövs på grund av det förändrade mönstret hos de redan boende? Här kommer SCB:s Bilpakregister in i bilden. Med hjälp av dessa uppgifter som går att beställa på nyckelkodsnivå framgår det hur många bilar som finns registrerade på boende i området. Statistiken visar även bilinnehavet per familj och per tusen invånare. I den aktuella kommunen är nyckelkodsindelningen på sin lägsta nivå nere på kvarter. Det går alltså att få fram dessa uppgifter per kvarter vilket underlättar planeringen avsevärt.

Tips!

- SCB:s statistikpaket BILPAK: Innehåller statistik om fordon och ägarförhållanden (se www.scb.se/Statistikpaket)

Ordlista

- Lokala arbetsmarknadsregioner** Nutek har delat in landet i 81 stycken Lokala arbetsmarknadsregioner (LA-regioner). Med lokal arbetsmarknadsregion (LA-region) avses en funktionell arbetsmarknadsregion, inom vilken människor kan bo och arbeta utan att behöva göra alltför tidsödande resor mellan hem och arbete. Indelningen av Sverige i LA-regioner grundar sig på storleken på arbetspendlingen över kommungränserna.
- Befolkningsförändringar** Förändringar av befolkningens sammansättning. Fyra faktorer förändrar befolkningens sammansättning i en kommun: Födelse, dödsfall, inflyttning, utflyttning.
- Befolkningsökning** Skillnaden mellan folkmängden vid årets början och årets slut. Befolkningsökningen i en kommun består av summan av födelseöverskott och flyttningsöverskott.
- Boendeplanering** Vi använder här begreppet "boendeplanering" i stället för "bostadsförsörjningsplanering". Dels för att det är kortare och mindre krångligt men också för att vi menar att planeringen bör omfatta boendet i lite vidare mening än bara bostaden och att det inte enbart handlar om att "försörja" invånarna med bostäder.
- Boendetäthet** Antalet boende per lägenhet.
- Flyttningsöverskott** Skillnaden mellan antal in- och utflyttningar.
- Födelseöverskott** Antal födda minus antal döda.
- GIS** Geografiska informationssystem (GIS) avser datoriserade informationssystem för hantering och analys av lägesbundna data. Enkelt uttryckt kan GIS sägas vara en kombination av kartor och tabellinformation som lagras och hanteras i datorn.
- Hushållskvot** Ett mått på hushållsbildningen i den aktuella gruppen. Enkelt uttryckt andelen personer som har egen lägenhet inom åldersgruppen.
- Kohort** Födelsekull. Alla i ett område som är födda inom samma kalenderår.
- Pendling** Med pendling avses förvärvsarbetande person vars arbetsplats ligger på annan ort än bostadsorten.
- rAps** Ett regionalt analys- och prognosystem som utvecklats av NUTEK i samarbete med SCB och Inregia AB.
- Trångboddhetsnorm 1** Fler än två boende per rum, köket oräknat.
- Trångboddhetsnorm 2** Fler än två boende per rum, kök och ett rum oräknat. Gäller endast hushåll med minst två personer.
- Trångboddhetsnorm 3** Fler än en boende per rum, kök och ett rum oräknade samt enpersonshushåll i ett rum och kök eller mindre. Om det finns samboende i hushållet reduceras rumskravet med ett rum.

Bilaga 1

Lag om kommunernas bostadsförsörjningsansvar

SFS 2000:1383 med tillägg SFS 2002:104

1 § Varje kommun skall planera bostadsförsörjningen i syfte att skapa förutsättningar för alla i kommunen att leva i goda bostäder och för att främja att ändamålsenliga åtgärder för bostadsförsörjningen förbereds och genomförs.

Vid planeringen av bostadsförsörjningen skall kommunen, om det behövs, samråda med andra kommuner som berörs av planeringen.

Riktlinjer för bostadsförsörjningen skall antas av kommunfullmäktige under varje mandatperiod. Lag (2002:104).

2 § Länsstyrelsen skall lämna kommunerna i länet råd, information och underlag för deras planering av bostadsförsörjningen.

3 § Om det behövs för att främja bostadsförsörjningen skall en kommun anordna bostadsförmedling. Om två eller flera kommuner behöver gemensam bostadsförmedling, skall dessa kommuner anordna sådan bostadsförmedling.

Regeringen får förelägga en kommun att anordna kommunal bostadsförmedling enligt första stycket.

4 § En kommunal bostadsförmedling som förmedlar lägenheter i turordning efter kötid får, utöver sådan förmedlingsersättning som får tas ut vid yrkesmässig bostadsförmedling enligt 12 kap. 65 a § jordabalken, ta ut en avgift för rätten att stå i kö (köavgift) av den hyressökande. Kravet på förmedling efter kötid skall inte hindra att ett begränsat antal lägenheter som är tillgängliga för kön fördelas enligt ett förturssystem.

Köavgiften får tas ut för högst ett år i taget. Kommunen får bestämma avgiften och grunderna för hur den skall tas ut.

5 § En kommun skall lämna regeringen de uppgifter om kommunens bostadsförsörjningsplanering som regeringen begär.

Bilaga 2

Kommungruppsindelning

Kommungruppsindelningen har gjorts av Sveriges Kommuner och Landsting och gäller fr.o.m. 1 januari 2005. Indelningen har gjorts i nio grupper efter vissa strukturella egenskaper som bland annat befolkningsstorlek, pendlingsmönster och näringslivsstruktur. Kommungrupperna är:

1. Storstäder (3 kommuner)

Kommun med en folkmängd som överstiger 200 000 invånare.

2. Förortskommuner (38 kommuner)

Kommun där mer än 50 procent av nattbefolkningen pendlar till arbetet i någon annan kommun. Det vanligaste utpendlingsmålet skall vara någon av storstäderna.

3. Större städer (27 kommuner)

Kommun med 50 000–200 000 invånare samt en tätortsgrad överstigande 70 procent.

4. Pendlingskommuner (41 kommuner)

Kommun där mer än 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbetet i någon annan kommun.

5. Glesbygdskommuner (39 kommuner)

Kommun med mindre än 7 invånare per kvadratkilometer och mindre än 20 000 invånare.

6. Varuproducerande kommuner (40 kommuner)

Kommun med mer än 40 procent av nattbefolkningen mellan 16 och 64 år, anställda inom varutillverkning och industriell verksamhet. (SNI92)

7. Övriga kommuner, över 25 000 invånare (34 kommuner)

Kommun som inte hör till någon av tidigare grupper och har mer än 25 000 invånare.

8. Övriga kommuner, 12 500–25 000 invånare (37 kommuner)

Kommun som inte hör till någon av tidigare grupper och har 12 500–25 000 invånare.

9. Övriga kommuner, mindre än 12 500 invånare (31 kommuner)

Kommun som inte hör till någon av tidigare grupper och har mindre än 12 500 invånare.

Bilaga 3

Regionala indelningar

Regional indelning i Bostads- och hyresundersökningen 2002 (BHU)

Storstockholm: Botkyrka, Danderyd, Ekerö, Haninge, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Salem, Sigtuna, Sollentuna, Solna, Stockholm, Sundbyberg, Tyresö, Täby, Upplands-Bro, Upplands Väsby, Vallentuna, Vaxholm, Värmdö och Österåker.

Storgöteborg: Ale, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille, Stenungssund, Tjörn och Öckerö.

Kommuner i övrigt med mer än 75 000 invånare: Borås, Eskilstuna, Gävle, Halmstad, Helsingborg, Jönköping, Karlstad, Linköping, Lund, Malmö, Norrköping, Sundsvall, Södertälje, Umeå, Uppsala, Västerås, Växjö och Örebro.

Kommuner med mindre än 75 000 invånare: Övriga kommuner

Regional indelning i Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF)

H-region

H1 Stockholm Stockholm/Södertäljes A-region

H2 Göteborg och Malmö Göteborgs A-region och Malmö/Lund/Trelleborgs A-region

H3 Större städer Kommuner med mer än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum

H4 Södra mellanbygden Kommuner med mer än 27 000 och mindre än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum samt med mer än 300 000 invånare inom 100 kilometers radie från samma punkt

H5 Norra tätbygden Kommuner med mer än 27 000 och mindre än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum samt med mindre än 300 000 invånare inom 100 kilometers radie från samma punkt

H6 Norra glesbygden Kommuner med mindre än 27 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum

Namnen på H4-H6 antyder viss huvudsaklig belägenhet men dessa regioner kan även innehålla kommuner från andra delar av landet. Så ingår t.ex. Gotland och delar av Öland i H5 Norra tätbygden. Uppgifter om H-region kan sägas vara ett mått på urbaniseringsgrad. Den kan bland annat förväntas spegla olikheter i struktur vad gäller utbud av samhällelig och kommersiell service.

Indelningen i H-regioner finns redovisad i "Regionala koder för icke-administrativa områden", Meddelanden i samordningsfrågor, MIS 1986:4, SCB.

Bilaga 4 Områdesfakta för Malmö stad

Områdesfakta CENTRUM

Invånare 1 jan 2004:	36 785
Areal , hektar 1 jan 2004:	1 535
Invånare per hektar	24
Hushåll 1 jan 2003 (framskrivna):	20 887
Arbetsstillfällen 2002:	51 421

Prognos

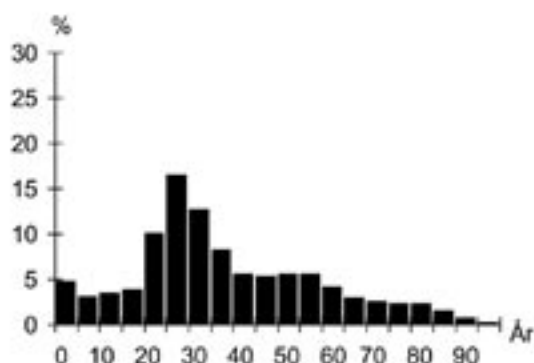
Folkmängd 1 januari 2010:	40 008
Bostadsbyggande 2004-2010:	2 521

FOLKMÄNGD

År	Antal	År	Antal
1961	45 873	2001	35 177
1971	34 172	2002	35 621
1981	26 036	2003	36 559
1991	30 111	2004	36 785

ÅLDERSFÖRDELNING

Ålder	Antal personer	%	1 januari 2004	
			Därav kvinnor	%
0 - 5	1 953	5	955	49
6-15	2 352	6	1 193	51
16-18	837	2	428	51
19-24	3 984	11	2 293	58
25-44	15 710	43	7 469	48
45-64	7 466	20	3 834	51
65-79	2 791	8	1 611	58
80-	1 692	5	1 239	73
SUMMA	36 785	100	19 022	52

UTLÄNDSK BAKGRUND

Land	1 januari 2004	
	Födda i utlandet	Födda i Sverige*
De fem största grupperna		
Danmark	954	94
Polen	712	214
Jugoslavien	679	352
Iran	565	109
Ungern	298	118
TOTALT	7 813	2 015
Andel av folkmängd	21%	5%

* med båda föräldrarna födda i utlandet

FÖRVÄRVSARBETANDE

		År 2002
Förvärvsarbetande (16- år):		17 589
Andel förvärvsarb. (20-64 år):	Män	66%
	Kvinnor	64%
	Totalt	65%
Arbetsstillfällen		51 421
därav tillverkning		8 062
* handel, privata tjänster m.m		32 858
* offentlig service		10 128

FLYTTNINGAR

	2000	2001	2002	2003
Inflyttade	5 871	5 792	6 435	6 317
Utflyttade	5 941	5 400	5 695	6 262
Flyttningsnetto	-70	392	740	55
Andel utflyttade av folkmängd	17%	15%	16%	17%

UTBILDNING

Utbildningsnivå (20-64 år)	1 januari 2004	
	Antal	%
Förgymnasial	2 650	10
Gymnasial	9 751	36
Eftergymnasial	13 678	51
Uppgift saknas	759	3
TOTALT	26 836	100

CENTRUM**BOSTÄDER**

1 januari 2004			
Byggnadsår	Totalt	%	Småhus
före 1940	10 733	47	21
1941-60	1 549	7	1
1961-70	2 473	11	–
1971-80	3 611	16	17
1981-	4 349	19	25
SUMMA	22 715	100	64

Storlek	Totalt	%	Småhus
-1 rum och kök	5 035	22	4
2 rum och kök	7 437	33	3
3 rum och kök	6 175	27	6
4+ rum och kök	4 068	18	51
SUMMA	22 715	100	64

Upplåtelseform	Totalt	%	Småhus
Hysesrätt, MKB	1 151	5	–
Hysesrätt, privat	15 407	68	–
Bostadsrätt	6 104	27	11
Äganderätt	53	0	53
SUMMA	22 715	100	64

ARBETSLÖSHET

31 mars 2004		
Reg. arbetslösa (18-64 år)	Antal	%
därav 18-24 år	1 592	6%
I arbetsmarknadsåtgärder	189	4%
	735	

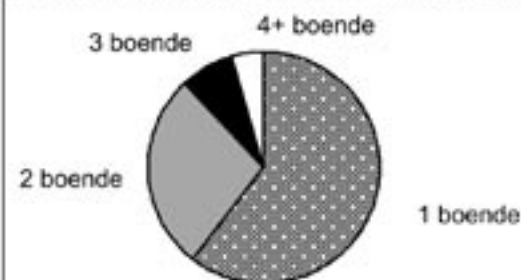
KOMMUNALA VAL

År 2002		
Parti	Antal	%
M	4 343	20,4
C	275	1,3
Fp	3 204	15,1
Kd	774	3,6
S	6 860	32,2
V	2 363	11,1
Mp	1 378	6,5
Skåp	609	2,9
SPI	693	3,3
Sd	507	2,4
Övriga partier	282	1,3
SUMMA	21 288	100,0

Valdeltagande: 71,6%

HUSHÅLL

Folk- och bostadsräkningen 1990		
Hushåll efter antal boende	Antal	%
1 boende	10 831	60
2 boende	4 960	28
3 boende	1 303	7
4+ boende	811	5
SUMMA	17 905	100

Barnhushåll (barn 0-15 år)

	Antal	%
Totalt	2 213	12
därav med barn under 7 år	1 463	66
därav ensamförälder	862	39

Pensionärshushåll

	Antal	%
Totalt	4 906	27
därav ensamboende	3 454	70
därav kvinnor	2 696	78

INKOMSTER

År 2002	
Disponibel medelinkomst	181 900
Inkomsttagare, antal	25 718
Inkomst/invånare	127 960

FÖRSÖRJNINGSTÖD

År 2003	
Socialbidragstagare, antal (16-år)	2 078
Andel av folkmängd	6%
Hushåll med bidrag, antal	1 667
Socialbidrag, kr per hushåll	33 877

BILINNEHAV

31 december 2003	
Personbilar i trafik	7 916
Bilar per 100 invånare	22

Bilaga 5

Intressanta webbplatser

Webbplats	Telefonnummer
Boverket www.boverket.se	0455-35 30 00
Länsstyrelsen www.lst.se	Adresslista till samtliga länsstyrelser finns på den gemensamma webbplatsen
Posten www.posten.se	020-23 22 20
Socialstyrelsen www.socialstyrelsen.se	08-555 530 00
Statens folkhälsoinstitut www.fhi.se	08-566 135 00
Statistiska centralbyrån (SCB) www.scb.se	08-506 940 00 (Stockholm) 019-17 60 00 (Örebro)
Sveriges Kommuner och Landsting www.skl.se	08-452 70 00

Boverket

Box 534, 371 23 Karlskrona
Tel: 0455-35 30 00. Fax: 0455-35 31 00
www.boverket.se